

DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 4 | juni 2013

17

Water

Het nieuwe goud

OEKRAÏNE

De valse keuze: schaliegas
of Russisch gas

TINKOORTS IN INDONESIË

Eilanders zuchten onder
verwoestende mijnbouw

ANNIEK MAUSER

Wil de milieu-impact van
Unilever halveren

Bestuiven

Veel weerstand was er vanuit de chemische industrie en landbouw, tegen het besluit van de EU voor een tijdelijk verbod voor het gebruik van drie bestrijdingsmiddelen met neonicotinoïden op bloeiende gewassen. Bijvoorbeeld van Groot-Brittannië. Maar de studies die tegenstanders aandragen om te laten zien dat er geen gevaar is, blijken slecht opgezet, en geenszins in de buurt te komen van de werkelijke blootstelling. Universiteit Utrecht presenteerde begin juni een studie over de onderzoeken over bijen, met sombermakende conclusies voor insecten, en daarmee de hele voedselketen. De toegestane residuen doen al schade, en die norm wordt in de praktijk ruim overschreden, doordat het middel gemakkelijk in het oppervlaktewater terecht komt. "Tegenwoordig zitten in het stuifmeel en nectar van vele bloeiende gewassen en een onbekend deel van de wilde bloeiende planten residuen van neonicotinoïden", aldus Jeroen van der Sluis, docent Nieuwe Risico's aan de UU. Met zijn collega's presenteerde hij deze bevindingen in Tokyo tijdens een internationaal IUCN-symposium. De wetenschappers dringen aan op een wereldwijde omschakeling naar bijvriendelijke landbouwpraktijken. Lees hier meer: pers.uu.nl/grootschalig-gebruik-neonicotinoïden-bestuiving-bijensterfte

Tekst: Annemarie Opmeer. Beeld: 123rf/Darios

1. Vincent Bijlo, column. 2. Michiel Bussink, receptcolumn. 3. Kris de Decker, column. 4. Renée Gubbels, illustraties. 5. Rogier Hörchner, rubriek juridisch. 6. Dirk Janssen, freelancer. 7. Freek Kallenberg, redactie. 8. Wendy Koops, samenstelling mediapagina, Activist. 9. Nienke Oosterbaan, rubriek Doe Het Zelf. 10. Annemarie Opmeer, hoofdredactie. 11. Harry Perée, freelancer. 12. Marjan Peters, art-direction en vormgeving. 13. Thomas van Slobbe, column. 14. Wim Steenhagen, cartoon. 15. Myrthe Verweij, samenstelling internationaalpagina. 16. Dinand van der Wal, fotografie. 17. Steven Wassenaar, fotografie. 18. Han van de Wiel, freelancer.

Ons dagelijks ijs

Eindelijk, het is zomer. Hét moment om een campagne te starten voor een sojavrij ijsje. Een sojavrije Magnum nog wel, het paradepaartje van voedselgigant Unilever. Want, zo stellen Milieudefensie en JMA, dit roomijs mag lekker zijn, duurzaam is het niet. De koeien die de melk leveren, eten onder andere Zuid-Amerikaanse soja en voor de verbouw hiervan wordt op grote schaal oerwoud gekapt en worden boeren van hun land verdreven. Een slechte zaak en daarom vragen ze Unilever als 's wereld grootste ijsproducent om een Magnum gemaakt van de melk van koeien die regionaal verbouwd voer eten.

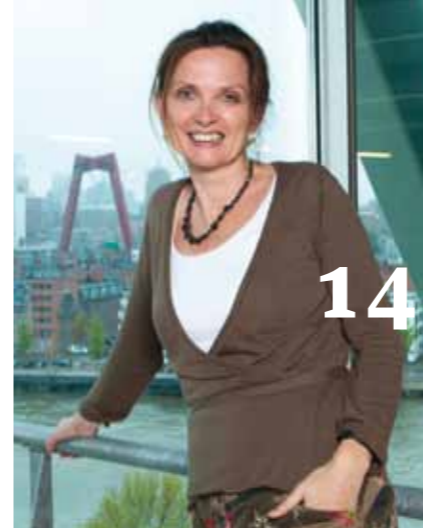
Helaas ging deze campagne van start nadat we Annie Mauser, duurzaamheidsdirecteur van Unilever, hadden gesproken (pag. 14). Zij zal niet blij zijn. Unilever gaat immers voorop in duurzaamheid. Verdubbeling van de omzet en een halvering van de milieu-impact, zo luidt de ambitie. Nu is Mauser's zorg over de toekomst van onze aarde zonder twijfel oprecht, maar de duurzaamheidsambitie is ook een verstandige businessstrategie. Unilever is als levensmiddelenconcern afhankelijk van de aarde, en als die op is, of uitgeput raakt, kan ze de boel sluiten. Unilever wil echter in 2050 9 miljard mensen kunnen voeden. Hoe? Door ons haar producten te verkopen. Goed voor de wereld? Misschien, maar vooral voor de aandeelhouders. Mauser is daar eerlijk over.

Nestlé heeft ook ambities. Unilever's grootste concurrent wil ons laten genieten van het leven en plezier hebben, dit "betekent voor ons ook gezellig samenzijn en delen met anderen". Ah, delen. Drinkwater bijvoorbeeld? Nee, dat niet. Maatschappelijke organisaties die menen dat schoon water voor iedereen vrij beschikbaar moet zijn, nemen volgens Nestlé-baas Peter Brabeck een "extreem standpunt" in (pag. 18). Water is een levensmiddel, zoals elk ander levensmiddel moet dat een marktwaarde hebben, meent Brabeck. Dus pompt Nestlé in een fabriek in Pakistan grondwater op dat ze, gereinigd en aangevuld met mineralen, onder de naam Nestlé Pure voor veel geld wereldwijd verkoopt, vooral in zuidelijke landen. Ondertussen komen de putten in een wijde omtrek van de fabriek leeg te staan. Hoezo, samen delen?

Even nobel is Monsanto. Deze chemereus en zaden-gigant 'verrijkt' zaden voor mais, soja en andere voedselgewassen met vitamines en andere belangrijke voedingsstoffen om de 'hongerenden der aarde' te voeden (pag. 10, 12 en 46). Door deze kennis te delen en de zaden vrij beschikbaar te stellen? Geen sprake van. Monsanto probeert juist alle voedselgewassen te patenteren en zo haar exclusieve eigendom te maken. Boeren die al generaties lang een deel van hun oogst gebruiken om in te zaaien, zijn plotseling criminelen en worden door Monsanto voor de rechter gesleept. Diefstal wordt eigendom.

Mauser vindt ngo's belangrijk, zegt ze, ze zetten dingen op de agenda. Dat is, zo blijkt, hard nodig. Mensen voeden doe je niet door nieuwe producten, maar door zaden, water, tropische bossen en landbouwgronden vrij toegankelijk te houden. Dus is een sojavrije Magnum best een goed idee.

Frek Kallenberg, redacteur

14

“Groeï en impact moeten worden losgekoppeld”

Annie Mauser is duurzaamheidsdirecteur van Unilever Benelux. De nieuwe businessstrategie van de multinational is het Sustainable Living Plan: twee keer zo groot groeien, de impact halveren.

Waterschaarste 18

Gebrek aan schoon water is nu al een enorm probleem, en het wordt er niet beter op. Over slecht beleid, klimaatverandering en de strijd om recht op water.

en verder

- 01 Inzoomen
- 06 Brieven
- 07 Onder Vuur, Commentaar
- 08 Uitgesproken: James E. Hansen
- 09 Steenhagen
- 10 Actueel Nederland
- 11 Bijlo
- 12 Actueel Internationaal
- 27 Lowtech: CO2-opslag in hout
- 28 Groene belastingen
- 38 Publicaties
- 39 Media
- 40 Juridisch
- 41 Recept: Bessen revolutie
- 42 Consument: Elektrisch rijden
- 43 Doe het zelf: Ode aan oma
- 44 Slobbe: Gezond
- 45 Oproepen en agenda
- 46 Uitzoomen

24 Tinkoorts in Indonesië

Een derde van de wereldvoorraad tin wordt gewonnen op een paar kleine Indonesische eilanden. Bangka verandert in een kraterlandschap.

23 De Activist

Platform voor hergebruik

Waarom zou je spullen die je zelf niet meer gebruikt weggooien. Anderen zijn er vaak blij mee. De kunst is die anderen te vinden. Rachele Klaassen bedacht daarom het Plantenasiel, waar ze afgedankte planten klaarstoomt voor een nieuwe eigenaar. Wat zij fysiek doet, doen Cerian van Gestel en Daniël Westhoek digitaal. Zij met Krijgdekleertjes en hij met ruilboek.nl. Alle drie beheren ze een platform waar ze respectievelijk planten, kinderspullen en boeken een volgend leven willen bieden.

Tekst Wendy Koops Beeld Dinand van der Wal

32 Oekraïne en het gasdilemma

Het is schaliegas óf Russisch gas. Toch? Zeleny Svit, de Oekraïense zusterorganisatie van Milieudefensie, denkt daar anders over.

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearth-magazine.nl of per post: postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Bijpraten met Intratuin

In het aprilnummer van *Down to Earth* stond een interview met Leontine van der Kaaden van Intratuin, naar aanleiding van onze handtekeningenactie waarmee we Intratuin vragen bijendodend gif uit de schappen te halen. Van der Kaaden geeft aan dat Milieudefensie Arnhem niet met Intratuin in overleg wil. Niets is minder waar. Wij willen juist graag in gesprek met de Intratuin over het stoppen van verkopen van dit schadelijke gif. Dat blijkt helaas moeilijk te zijn. Tijdens de start van onze actie in februari 2012 heeft het ongeveer twee maanden geduurd voordat Intratuin op mails en telefoontjes van ons reageerde. We hebben één gesprek gehad waarin onder andere afspraken zijn gemaakt over het plaatsen van waarschuwingsbordjes bij de gevaarlijke middelen. Een vervolgesprek stelde Intratuin steeds uit omdat ze Europese besluitvorming over het gif wil afwachten.

Uiteindelijk zijn we uitgenodigd voor een gesprek in Duitsland bij het Bee Care Centre van Bayer. Dit was wellicht interessant geweest, maar niet van belang voor ons verzoek aan Intratuin. Er is immers voldoende onafhankelijke informatie over deze gevaarlijke middelen beschikbaar. Die uitnodiging hebben wij dus inderdaad afgeslagen. Op een voorstel voor een nieuw gesprek op bereikbare afstand voor ons, is men tot op heden helaas niet ingegaan.

Intratuin als grootste en bekendste speler in de markt zou een goed voorbeeld kunnen geven aan de rest van de tuinbranche door het gesprek aan te gaan en mee te denken over een constructieve verandering tot betere bescherming van onder andere bestuivende insecten. Toch blijft Intratuin, ondanks het per direct uit de schappen halen van drie producten, gif verkopen dat door onderzoek in verband wordt gebracht met bijensterfte. Wij vinden het jammer dat het tuincentrum hier, ondanks het feit dat al duizenden mensen de oproep de verkoop te staken hebben getekend, niet over in gesprek wil.

Riemer Broekhuizen, secretaris Milieudefensie Arnhem

Groei en toekomst

Het interview met Rob Hengeveld over de gevolgen van verdergaande bevolkingsgroei heb ik met instemming gelezen. De wereldwijde bevolkingsgroei is inderdaad één van de oorzaken van veel milieuproblemen. Het stoppen op korte termijn van de groei van de wereldbevolking wordt echter vertraagd door allerlei culturele, religieuze, sociale, economische en politieke belemmeringen, die niet zo snel zijn op te heffen. Bovendien moet deze groei vooral worden teruggedrongen waar die plaats vindt, namelijk in de ontwikkelingslanden. Dit zou betekenen dat de verantwoordelijkheid voor

de toekomstige wereldorde geheel op de arme landen, inclusief de BRICS-landen, wordt geschoven. Om een eerlijke verdeling van verantwoordelijkheden te bereiken, zullen ook de rijke landen hun steentje moeten bijdragen. Dit kan door een andere groei tot staan te brengen, namelijk de economische groei. Deze groei brengt ongetwijfeld nog meer gevaren voor de toekomst met zich mee

dan de groei van de wereldbevolking. Het is tekenend dat dit in het interview met Rob Hengeveld niet ter sprake werd gebracht. Het is een taboe, dat in de politiek en de media zorgvuldig wordt bewaakt.

Arie Kamphorst, Wageningen.

Vegetarisch

Jullie vroegen eventueel commentaar. Nou, bijna altijd positief (anti-schaliegas, anti-Monsanto, de Hoefslagkaasjes, prima initiatief). Al ben ik hoogbejaard, en niet meer in staat te demonstreren, “de kop doet ‘t nog!” Net kwam jullie brief over de megastallen. Tegen dergelijke walgelijkheden ben ik mijn leven lang al gekant. En nog. Ik steun Wakker dier, Compassion, de Partij voor de Dieren, Proefdiervrij, Bont voor Dieren, enz. enz.. Nog meer: ik leef al 78 jaar vegetarisch. Die consequentie gaat m.i. het verst. Dus leef vegetarisch of veganistisch, dan is mens en dier van de megastallen enz. verlost. Hebben de drie activisten, (‘bewuste vleeseters’, *Down to Earth* #16, red.) dan hun doel niet al bereikt? Ik vond ze eerlijk gezegd wat misstaan in *Down to Earth*, al draag ik ze uiteraard een goed hart toe. Ik zou ieder die het milieu en de aarde liefheeft willen toevoegen: stop dat vlees eten, dan ben je weer wat duurzamer bezig. P.S. Ik denk niet dat een varken dat op een stadsbalkon moet leven een “goed leven” heeft gehad...

Hartelijk gegroet en veel succes,

Martine van der Kuijp

Discussieer mee op het web!
Op de website kun je elk nummer op artikelen reageren.
Zie: www.downtoearth-magazine.nl

Commentaar

Onder Vuur

Raceway Venray vs. milieuorganisaties

Eindelijk is 'ie er, een overeenkomst tussen Raceway Venray in de Peel en de lokale bewoners- en milieuorganisaties. Natuur en Rust Venray-Deurne, Milieufederatie

Limburg en Milieudefensie probeerden via de rechter de strijd te slechten. Nu is er een uitkomst. We spreken met Harry Maessen van Raceway Venray.

Wat was er precies aan de hand?

“In de Peel ligt al heel lang een racecircuit, wij organiseren daar evenementen voor motorcross, autospeedway en karten. De bewoners en milieuorganisaties hadden daar veel overlast van. Bovendien voldeed het niet aan de bestemmingsplannen. Wij wilden een nieuw circuit bouwen, dat zou een boel problemen oplossen, maar terwijl de bouwvergunning er wel was, was de milieuvergunning er niet, want het gaat om gebied in de Ecologische Hoofdstructuur. Dat werd een jarenlange strijd. Uiteindelijk bedachten we: we kunnen wel weer naar de rechter gaan, en nog een keer, maar dat raakt zo nooit opgelost, en dan hebben ook wij niks.”

Hoe is het opgelost?

“We zijn om de tafel gaan zitten. We moesten niet maar telkens elkaar bij de rechtbank voorbijlopen. Het heeft wel een rol gespeeld dat ik niet bijgaf. Dat is ondernemers eigen, misschien. De racesport gaat mij aan het hart. De milieuorganisaties gaven ook niet bij, natuurlijk. Dat is logisch, dat moeten ze doen, dat is hun taak. Toch hebben we allemaal water bij de wijn gedaan. Ik ben erg tevreden over advocaat Barry Meruma van advocatenkantoor HABITAT, die ons heeft geholpen op een positieve manier in gesprek te blijven.”

Wat is de uitkomst?

“Allemaal winnende partijen: geen overlast, een extra natuurgebied, en wij hebben ons circuit. We investeren in maatregelen die het geluid terugdringen, zoals schermen om de baan. Daar hebben mensen hun twijfels bij, maar bij ongelukken waarbij het publiek geraakt wordt, zie je dat het om meerdere redenen een goed idee kan zijn. En we investeren flink in meer natuur, bovenop de compensatie die verplicht is. Dat is natuur waar anders geen geld voor was geweest.”

Zijn jullie blij?

“Ja, iedereen is blij. Het heeft een enorm positieve uitwerking op alle betrokkenen. Meer natuur is natuurlijk mooi. En het is geweldig dat het circuit behouden is. Er worden alleen maar circuits gesloten in Nederland. Liefhebbers van de sport zijn zielsgelukkig dat er een oplossing is.”

Tekst: Annemarie Opmeer

Reizen met de Fyra

Forenzen klinkt suf, want dat is het ook, maar met de Fyra ‘reis’ je. En op reis maak je dingen mee. Je bent niet een onprettig transport aan het tolereren om van A naar B te komen, het onprettige transport is een doel *an sich*. Pittoresk, couleur locale, en een rijke bron van anekdotes. Dat is mooi, dan heb je wat te vertellen later op de avond, op dat feestje, waar je misschien iets te laat aankomt. Wat dat betreft is de Fyra een stukje India in Nederland.

Deze houding kan je nog van pas gaan komen. Voor het eerst sinds de oorlog, zo las ik, gelooft een meerderheid dat de toekomstige generaties het slechter gaan krijgen dan wij nu. Hoe complexer de samenleving, hoe groter het risico van ineenstorten. Het zou kunnen dat men al terugkijkend megalomane, falende infrastructurele projecten een teken aan de wand vond. Het begin van het einde. Als we verplicht vrijwillig gaan proberen naar een decentrale, postfossiele manier van leven te gaan, een circulaire economie, wat betekent dat dan voor infrastructuur? Wordt een snelweg of een luchthaven dan gecrowdfund? Of hoeven we niet meer van A naar B?

Eigenlijk vraag ik me af hoe je nu weet of een hobbelige rit eindigt in een duurzame samenleving, of in de afgrond. Werpt die Fyra nu een oud vel af, of valt 'ie uit elkaar? Misschien is er straks wel *niemand* die hierop terugkijkt. Geef toe, het is een stuk spannender om vertraging met de Fyra te zien als een bode van de apocalyps, dan een verzameling lelijke besluiten.

Hier is mijn anekdote: op een hete dag zat ik één van de allereerste nieuwe Fyra-treinstellen. Het boordpersoneel onthaalde ons alsof het de eerste trans-Atlantische lijnvlucht was. We gleden haperend de tunnel bij Rotterdam Noord in, en stonden stil. Het tunnelalarm ging af. Een neonverlichte vluchtroute verscheen, aan de andere kant van onze dichte deuren en ramen. Onophoudelijk galmden er een alarmtoon en een onverstaanbaar advies. Nu had de Fyra al geen wifi (gemiste kans), in de tunnel was ook geen telefoonbereik. Uit pure ontredde spraken mensen met hun buurman. Zo ook ik. Het was een van de betere gesprekken (ik kijk nooit meer hetzelfde naar Michelinsterren). Het boordpersoneel liet water aanrukken. Topmoment was de mededeling dat, omdat er *wat weinig zuurstof* in de trein was (!), benauwde mensen naar een deur achterin konden lopen. De rokers stonden op. Na een uur werd de stoet met koffers en op hakken door de brandweer geëvacueerd. Bloedhete bussen brachten ons terug naar Rotterdam. Reizen, ik raad het iedereen aan.

Annemarie Opmeer, hoofdredacteur

Teerzandolie leidt ons naar de afgrond

dat vindt James E. Hansen, klimaatwetenschapper, tot voor kort bij NASA
Tekst Harry Perrée Beeld Wim Stevenhagen

Als Canada zijn immense teerzandvelden gaat ontginnen, is het *game over* voor het klimaat, meent klimaatwetenschapper James Hansen. Daarom was hij al regelmatig te vinden bij protestacties, waar hij soms zelfs opgepakt is. “Op mijn leeftijd”, zegt de 72-jarige wetenschapper, “maak ik me niet druk om een strafblad.” Hij trok dit voorjaar de deur bij NASA achter zich dicht, zodat hij vrijer is om zijn klimaatzorgen bij publiek en politiek onder de neus te wrijven. Onlangs bezocht hij Europa.

Canadese ministers willen de weg vrij maken voor export van Canadees teerzand en reizen EU-lidstaten af voor steun. De EU beslist binnenkort over de Richtlijn Brandstofkwaliteit. Die maakt een onderscheid tussen gewone olie en uit teerzand gewonnen olie, die veel meer CO₂-uitstoot veroorzaakt. Als teerzand eenmaal grootschalig wordt ontgonnen, dan is het “*game over*”, aldus James Hansen. NASA-klimaatwetenschapper Hansen waarschuwde al in de jaren tachtig bij hoorzittingen voor het Congres voor klimaatverandering. “Ik zie niet in hoe we de opwarming van de aarde onder de kritische grens kunnen houden als we deze onconventionele fossiele brandstofbronnen gaan ontginnen”, zegt hij nu. Hij maakt een tour langs Europese hoofdsteden om te waarschuwen voor teerzand. Down to Earth trok hem na een *expert meeting* in Brussel aan de jas.

Hoe belangrijk is de Richtlijn Brandstof-

kwaliteit in de strijd tegen teerzand?

“We staan aan de rand van de afgrond die ons naar deze reusachtige bron van onconventionele fossiele brandstof leidt. Nu wordt daar nog maar weinig van gebruikt. Als Europa het signaal afgeeft dat teerzandolie slechter voor het klimaat is dan gewone olie, dan kan dat invloed hebben op de pijpleiding (Canada wil een pijpleiding dwars door de VS aanleggen om de teerzandolie te verpompen naar Texaanse raffinaderijen, HP). Daarom reizen Canadese ministers nu de wereld rond. Ze vrezen dat de wereld zal inzien dat het niet in ieders belang is deze bijzonder vuile brandstofbron te ontginnen.”

Is de stem van Europa beslissend?

“Dit is een *key battle*, een sleutelmoment. Daarom trekken we nu een week langs verschillende hoofdsteden. Als Europa hier kritisch naar kijkt en zegt: dit is anders dan conventionele fossiele brandstoffen en dit moet beoordeeld worden naar de hoeveelheid verontreiniging die het uitstoot, dan heeft dat grote invloed op de weg die we inslaan met deze onconventionele fossiele brandstoffen.”

U wil dat de fossiele industrie in de VS een CO₂-heffing op fossiele brandstoffen betaalt, die door de jaren heen groeit. De opbrengst wordt verdeeld over alle inwoners. Hoe helpt dat de CO₂-uitstoot te verlagen?

“Natuurlijk kun je op de korte termijn met de opbrengst van die heffing, dat dividend, je fossiele brandstoffen betalen. Maar als je de volgende keer een beslissing neemt over een

nieuwe auto of zelfs over eten, dan zal die CO₂-heffing uit Nieuw Zeeland geïmporteerd eten duurder maken. De heffing is goed voor de boerderij in de buurt. Zo zal de heffing consumenten beïnvloeden en ook zakenmensen. Die weten dat de CO₂-heffing stijgt en zullen investeren in energie met weinig CO₂-uitstoot, energie-efficiëntie en in al die zaken die nodig zijn om ons naar een schone energietoekomst te voeren.”

U was jarenlang klimaatwetenschapper bij NASA, maar moest daar uw mond houden over beleidsveranderingen die nodig zijn. Hoe gaat dat tegenwoordig bij NASA?

“Opvallend genoeg is dat nog steeds het overheidsbeleid. Mijn grootste bezwaar was dat na elke verkiezing de nieuwe regering nieuwe voorlichtingsbazen bij alle wetenschappelijke bureaus benoemde. De communicatie van wetenschap naar het publiek ging via deze voorlichtingsambtenaren, die ik propaganda-ambtenaren noem, omdat zij altijd menen dat het hun taak is om de president goed over te laten komen. Naar mijn idee is dat onzinnig.”

Wat moet er gebeuren dan?

Hansen zucht diep. “In de VS heeft Abraham Lincoln ooit nationale wetenschappelijke academies opgezet, om de regering te adviseren over wetenschappelijke zaken. Die organisaties hebben de neiging te wachten totdat hun advies wordt gevraagd. Ik zou zeggen: er is een noodgeval en we moeten uit onszelf advies geven. Je zou mogen hopen dat een regering meer aandacht heeft voor wetenschappelijk advies dan voor lob-

byisten. Hoe het in Europa is, weet ik niet, maar in de VS is de rol van geld reusachtig. De leden van het Congres krijgen zoveel campagnegeld. Campagnes zouden juist met een, beperkte, hoeveelheid publiek geld betaald moeten worden. Nu mogen lobbyisten bijna onbeperkt geld geven, waardoor de fossielebrandstoffenindustrie enorm veel macht heeft gekregen.”

Met rechtszaken wilt u de regering aanzetten meer te doen tegen klimaat-

verandering. Op welke wetten beroept u zich?

“Onze zaak tegen de federale regering en verschillende staten wordt aangehangig gemaakt door *Our Childrens Trust*. De motivatie is dat de huidige generatie onze atmosfeer en ons klimaat beheert voor toekomstige generaties. Wij hebben de regering gevraagd een plan te overhandigen om de uitstoot terug te brengen en zo de rechten van jonge mensen en toekomstige generaties te waarborgen. Het komt overeen met

de strijd voor de burgerrechten, waarbij rechtbanken de regering vroegen een plan te overhandigen om de rassenscheiding te beëindigen. Ik ben geen jurist, maar ik geloof dat onze grondwet en onze onafhankelijkheidsverklaring zeggen dat alle mensen gelijk zijn. En jonge mensen zijn ook mensen, dus moeten ook zij door de wet worden beschermd.” □

Discussieer mee op www.downtoearth-magazine.nl

“Je zou mogen hopen dat een regering meer aandacht heeft voor wetenschappelijk advies dan voor lobbyisten”

Steden vragen kabinet om schonere lucht

De grote steden kunnen in 2015 niet voldoen aan de Europese normen voor de concentratie stikstofdioxide (NO²) in de lucht. Als het Rijk geen extra maatregelen treft om de luchtvervuiling tegen te gaan, riskeert Nederland forse boetes en kan Brussel de Nederlandse steden een bouwstop opleggen. Dit hebben de verkeerswethouders van Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Arnhem en Eindhoven aan staatssecretaris Mansveld van Milieu laten weten. De wethouders vragen Mansveld extra maatregelen te nemen om de luchtkwaliteit in en rond hun steden te verbeteren. Ze pleiten vooral voor maatregelen voor het verkeer. Ongeveer 70 procent van de stikstofdioxide in de lucht is afkomstig van verkeer, waarbij diesels het meest vervuילend zijn. De grote steden hebben veel last van de

Rijkssnelwegen die vlak langs of door hun gemeenten lopen. Doordat het kabinet de maximumsnelheid heeft verhoogd naar 130 kilometer per uur en 80-kilometerzones rond grote steden heeft afgeschaft, is de luchtvervuiling sterk toegenomen. Met het instellen van milieuzones voor vrachtverkeer en het stimuleren van elektrisch vervoer proberen de steden al jaren de luchtkwaliteit te verbeteren. Volgens Ivo Stumpe van Milieudefensie kunnen gemeentes zelf echter ook meer doen. "Wij pleiten al heel lang voor grotere milieuzones voor meer voertuigen die streng worden gehandhaafd. Dat is effectief voor fijnstof en NO², maar vooral heel effectief op roet. Minder roet is belangrijk voor de gezondheid van mensen en dat is veel belangrijker dan het halen van de normen."

Banken en pensioenfondsen investeren in landroof

Nederlandse banken en pensioenfondsen zoals ING, Rabobank, ABP en PfZW investeren honderden miljoenen in het Maleisische palmoliebedrijf Wilmar. Dit bedrijf is wereldwijd op grote schaal betrokken bij landroof, milieuovertredingen en schending van nationale wetten bij palmolieprojecten. Dat blijkt uit een studie in opdracht van Milieudefensie en Friends of the Earth.

Voor een nieuwe plantage in Oeganda zijn tientallen boerengezinnen onrechtmatig van hun land verdreven. Zij hebben geen land meer om in hun onderhoud te voorzien, hun kinderen kunnen niet meer naar school en ze kunnen niet genoeg voedsel verbouwen voor hun gezinnen. Werk op de nieuwe plantage is er niet, of betaalt heel slecht. Ook is er minimaal 3600 hectare bos gekapt

voor aanleg van de plantage. Volgens Milieudefensie is de praktijk van Wilmar niet in overeenstemming met de regels voor maatschappelijk verantwoord investeren die de banken en pensioenfondsen hanteren. Ze heeft daarom de fondsen aangeschreven met de vraag hoe zij hun invloed gaan aanwenden om te zorgen dat Wilmar zich wel aan hun regels houdt.

"Agrarisch natuurbeheer fiasco"

Volgens de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur is het agrarisch natuurbeheer "op een groot fiasco is uitgelopen". De afgelopen twintig jaar is daar één miljard euro aan uitgegeven, terwijl er tegelijkertijd een dramatische biologische verarming plaatsvond door de intensivering van de landbouw. De raad vindt dat die financiering van 'ineffectief agrarisch natuurbeheer' moet stoppen. Alleen boeren die bereid zijn de grondwaterstand te verhogen, die bemesting en gifgebruik sterk terugdringen én vlak bij natuurreservaten werken, moeten nog subsidie kunnen krijgen. In het rapport *Beperkt Houdbaar*, dat door een commissie onder leiding van ex-minister Agnes van Ardenne (CDA) werd geschreven,

staan meer opvallende conclusies. Zo pleit het voor een bouwstop op ecoducten – totale kosten 400 miljoen – omdat wetenschappelijk niet is aangetoond dat deze bouwwerken voldoende nut hebben. Beter is het bestaande natuurgebieden uit te breiden en op provinciaal niveau clusters te maken van grote natuurgebieden. Ook moet er minder aandacht gaan naar de bescherming van afzonderlijke dier- en plantensoorten. Als de reservaten groot genoeg zijn en de milieu-omstandigheden goed, komen de dieren en planten vanzelf. Ecologisch beheerd agrarisch landschap kan de grote reservaten weer onderling verbinden. Zo ontstaat een landelijk natuurnetwerk ter vervanging van de oude Ecologische Hoofdstructuur.

+++ **Onderzoeksbureau Trucost** schat de **verborgen milieukosten** van de industrie op 7.300 miljard dollar +++ Algemene Rekenkamer: De intensieve veehouderij zorgt voor schade aan natuur door **ammoniakuitstoot** en boekt te weinig vooruitgang op **dierenwelzijn** +++ Ongeveer duizend mensen demonstreerden op zaterdag 18 mei in Amsterdam tegen **megastallen** en de **intensieve veehouderij** +++ **Intratuin** haalt drie producten uit de schappen die in verband worden gebracht met **bijensterfte** +++ Lokale afdelingen van Milieudefensie zijn blij dat Intratuin een eerste stap heeft gezet, maar laten weten dat er nog veel meer producten zijn waar de **omstreden neonicotinoïden** in zit. +++

Foto: Patrick Krieling

Mars tegen Monsanto

Op zaterdag 25 mei demonstreerden in Wageningen 2500 mensen tegen Monsanto, chemiebedrijf en 's werelds grootste zadenproducent. Die dag werd op honderden plaatsen in de wereld een 'Mars on Monsanto' gehouden. Ook in Amsterdam (1200 deelnemers), Den Haag (200) en Bergschenhoek (200) werd geprotesteerd. Monsanto is producent van het onkruidbestrijdingsmiddel Roundup en van genetisch gemanipuleerde gewassen die op hun beurt weer bestand zijn tegen Roundup. Het gif wordt ook in Nederland gebruikt en is een belangrijke vervuiler van grondwater. Volgens de demonstranten brengt Monsanto met haar genticgewassen en bestrijdingsmiddelen de voedselketen ernstig in gevaar. Bovendien bedreigt het bedrijf door het privatiseren van zaden de voedselsoevereiniteit.

Nigerianen, Milieudefensie én Shell in hoger beroep

De twee Nigeriaanse boeren die hun rechtszaak tegen Shell verloren, laten het er niet bij zitten. Samen met Milieudefensie hebben ze hoger beroep aangekend tegen het vonnis van de Haagse rechtbank van 30 januari. Volgens de advocaat van de twee boeren is Shell wel degelijk verantwoordelijk voor de olie lekkages uit Shell-pijpleidingen in

de dorpen Goi en Oruma. Bovendien stelt Milieudefensie, anders dan de rechter, dat het Shell-hoofdkantoor in Den Haag wel verantwoordelijk kan worden gehouden voor de missers van het dochterbedrijf in Nigeria. Shell Nigeria heeft ook beroep aangekend. De oliemaatschappij betwist dat een Nederlandse rechtbank een uit-

spraak kan doen over iets wat in een ander land speelt. Zuur voor Elder Friday Akpan, de Nigeriaanse boer die door de rechtbank in het gelijk werd gesteld. Shell Nigeria moest deze boer uit het dorp Ikot Ada Udo compensatie betalen. Shell wil daar dus niet aan. Wanneer het hoger beroep dient is nog niet duidelijk.

... een 'I Love Recycling'-kast

"Hallo, met 'I Love-Recycling'-kast 4, met wie heb ik het genoeg?"
 "Dag, met Vincent Bijlo, bel ik gelegen?"
 "Jaja, op zich wel – niet zo hard met mijn deur, au – sorry, er wordt net een leerling in mijn onderste vak gelegd."
 "Een leerling?"
 "Ja, die was vervelend denk ik, is wel vaker gebeurd, dan stopt de docent zo'n leerling in mij, in de hoop dat die hergebruikt wordt op een andere school."
 "Ja, want dat is de bedoeling he, u heeft een educatieve waarde. Het is de bedoeling dat door u scholieren bewust gemaakt worden van het feit dat heel veel spullen te hergebruiken zijn."
 "Ja, ik ben een positieve olievlek."
 "Pardon?"
 "Een positieve olievlek, dat zijn de woorden van mijn bedenker, beeldend kunstenaar Ronald Baseler."
 "Bestaan er ook negatieve olievlekken?"
 "Ja, natuurlijk, elke olievlek die van olie gemaakt is is negatief, maar een olievlek van kast niet."
 "Dat is wel zo. Sorry dat ik zo'n negatieve vraag stelde. Zeg kast, wat wordt er zoal in u gestopt, ter recycling?"
 "Nou, laat ik zeggen, mensen moeten er nog even aan wennen. Het

zijn nu nog vooral schoolboeken, heel veel schoolboeken. Boeken die leerlingen nog lang niet uit hebben, maar waarvan ze denken: anderen hebben er veel meer aan dan ik, daaaaaaaaag!! Maar dat is natuurlijk niet de bedoeling, je mag boeken pas recyclen als je de inhoud van het boek tot je genomen hebt."
 "Misschien moet de heer Baseler dat nog op de kast zetten: 'Geef mij pas boeken als je ze uit hebt!!!' En wat komt er nog meer binnen?"
 "Heel onfris, vannochtend heeft iemand een drol in mij gedraaid. Is wel recyclebaar, dat wel, dus in principe klopt het wel, maar daar ben ik niet voor. Dat trekt maar in mijn hout, de stank is nog steeds enorm. Ik denk dat dat gewoon puberhumor was, die drol. Ook dat moet de heer Baseler op mij zetten: 'Niet in mij schijten svp.'
 "U bent overigens zelf ook gemaakt van gerecyclede dingen, toch?"
 "Ja, ik ben gemaakt van een recyclekast die vorige maand door twintig ADHD-ers en vijf PPD-NOS-jes na ieder vier Redbulls in elkaar is gerost."
 "Dank u voor dit gesprek."
 "Graag gedaan, en als het blad waar dit in komt te staan gelezen is, denk er aan he, geeft het aan mij!"

Vincent Bijlo

Bijlo spreekt...

Illustratie: Renée Gubbels

MEXICO

Staatsoliegigant Pemex voor de rechter gesleept

Inwoners van de zuidoostelijke deelstaat Tabasco zijn de lekages en het affakkelen van oliebedrijf Pemex zat. Ze eisen voor de rechter compensatie van het staatsbedrijf. Het zijn vooral kleine boeren en vissers die de gevolgen van de oliewinning ondervinden. "De gewassen worden vernietigd en de bodem verliest haar vruchtbaarheid", vertelt een vertegen-

woordigster van een lokale mensenrechtenorganisatie aan InterPressService. "Dat heeft gevolgen voor ons voedsel. De mensen hebben ademhalingsproblemen, en huid- en bloedziektes." Als de inwoners in het gelijk worden gesteld, zou het voor het eerst zijn dat Pemex compensatie moet betalen. (Bron: IPS)

NICARAGUA

Eco bataljon soldaten naar bedreigd Bosawa gebied

Het grootste beboste gebied van Centraal Amerika wordt steeds meer aangetast door veeboeren die het gebied intrekken. "De veeboeren schieten alles neer, ze steken alles in de fik, vergiften het water en kappen de reuzenbomen die ons jarenlang schaduw en bescherming boden. En dan gaan ze weer verder en niemand houdt ze tegen", vertelt indianenleider Aricio Genaro aan Tierramérica. Het Bosawa gebied staat op de UNESCO Werelderfgoedlijst. Volgens een studie van onder andere Oxfam en de EU is er over 25 jaar niks van over, als de vernietiging in het huidige tempo doorgaat. De regering heeft daarom zevenhonderd soldaten van het nieuwe Eco Bataljon naar het gebied gestuurd. Een socioloog waarschuwt dat de dwangmaatregelen kunnen leiden tot meer geweld en conflicten, als ze niet gepaard gaan met een plan om de kleine veeboeren te ondersteunen. Want die trekken het gebied in omdat ze geen andere opties hebben om aan de armoede te ontsnappen. (Bron: Tierramérica / IPS)

EUROPA

Zadenwet: Nog geen 'vrijheid voor diversiteit'

Even leek het erop dat hobbytuinders strafbaar zouden worden, als ze wat zaden ruilden met hun buurvrouw. Alleen zaden die volgens een dure procedure geregistreerd zijn mogen in de toekomst nog uitgewisseld worden, was het idee van de Europese Commissie. "Als er geen publieke aandacht is voor een thema, dan is de macht van de lobby bij de Commissie groot," weet Bas Eickhout, Europarlementariër voor GroenLinks. Nadat er ophef ontstond over de plannen, paste de Commissie haar voorstel voor de nieuwe Zadenwet wat aan. Organisaties die zich inzetten voor biodiversiteit in de landbouw vinden het gewijzigde voorstel nauwelijks een verbetering: alle zaden moeten verplicht geregistreerd, enkele uitzonderingen daargelaten. Zij draaien het liever om:

maak de dure en bureaucratische registratie vrijwillig, voor grote bedrijven die daarmee hun belangen willen veiligstellen. Volgens Eickhout neemt door het huidige voorstel van de Commissie de machtsconcentratie bij de grote zadenbedrijven toe. "Straks kunnen alleen degenen die de jaarlijkse registratie kunnen betalen, hun zaden op de markt blijven brengen", vertelde hij op BNR Nieuwsradio. Wie van weinig verschillende rassen, zoveel mogelijk tonnen zaad op de markt brengt, verdient in dat model het meest. Niks geen biodiverse landbouw dus. Terwijl de toekomst daar juist om vraagt: veel verschillende rassen die in verschillende streken, bij verschillende weer en op verschillende bodems het beste gedijen.

De Tweede Kamer ondersteunde eind mei unaniem een motie van de Partij voor de Dieren. Deze dwingt staatssecretaris Dijksma er in Brussel voor te pleiten dat de registratievoorschriften voor oude en traditionele rassen geen belemmering vormen voor de instandhouding van deze rassen, en dat naast de ruilhandel tussen niet professionele gebruikers van zaden ook de vrije ruilhandel tussen boeren uitgezonderd wordt van de strenge registratievoorschriften. Bovendien moet de regering zelf het recht houden om af te wijken van de Europese regels om een duurzame landbouw te bevorderen, de monopolisering van onze voedselvoorziening tegen te gaan en de agrobiodiversiteit te bevorderen. (Bronnen: Bionext, Real Seeds, BNR Nieuwsradio)

+++ **Bangladesh:** Twee looierijen in Dhaka eindelijk beboet voor dumpen ongereinigd afvalwater +++ **Spanje:** Regio Cantabrië stelt moratorium in op *fracken* voor schaliegas +++ **EU:** Met nieuw Vrijhandelsverdrag CETA vrij baan voor Canadese bedrijven die Europese *fracking* moratoria bij de rechter willen betwisten? +++ **EU:** Syngenta krijgt octrooi op een gewone rode peper en wordt zo eigenaar van een bestaand ras +++ **VS:** Lijst van Agentschap voor Milieubescherming EPA met gevaarlijke chemicaliën door Dow en ExxonMobil betwist, en na drie jaar nog

België - Fietzers markeren zelf hun pad wel

In Brussel hebben actievoerders van de groep Cyclo Guerilla Bxl zelf een tijdelijk fietspad aangelegd op de Poincarélaan. De fietsactivisten willen op een "geweldloze maar ongehoorzame manier strijde trekken tegen de manifeste onwil van de Brusselse regering om het allesoverheersende autoprobleem daadwerkelijk aan te pakken." (Bron: Brusselnieuws.be)

KROATIË

Slachtoffers lopen te hoop tegen toekomstige kolencentrale

In het Kroatische Plomin voerden Friends of the Earth en Greenpeace in mei samen actie tegen de uitbreiding van de gelijknamige kolencentrale. Zij zetten 680 silhouetten voor het complex neer. Die staan symbool voor het aantal vroegtijdige sterf-

gevallen dat de centrale zal veroorzaken tijdens de voorgenomen levensduur van 40 jaar, door uitstoot van de kolenverbranding. Bernard Ivčić van Friends of the Earth Kroatië: "Zeventien doden per jaar om elektriciteit op te wekken, is niet te recht-

vaardigen. We moeten minder energie gebruiken en het opwekken met schone, hernieuwbare bronnen." Friends of the Earth vecht bij de rechter de milieuvergunning voor Plomin C aan. (Bronnen: Bankwatch, Friends of the Earth Kroatië)

RUSLAND

Criticaster van snelweg dood na molestatie

Op 8 april overleed in Rusland journalist Mikhail Beketov in het ziekenhuis. Sinds hij vier en een half jaar geleden door onbekenden met stalen pijpen in elkaar werd geslagen was hij zwaar invalide, had hij continu zorg nodig en kon hij nog nauwelijks spreken. Beketov stelde in zijn krant *Khimki Pravda* de corruptie aan de kaak rond de aanleg van een tolweg van Moskou naar Sint Petersburg dwars door beschermde bossen bij Khimki. Hij was de eerste die hardop stelde dat de plannen niks te maken hadden met het oplossen van bereikbaarheidsproblemen rond Khimki, en bekritiseerde de vernietiging van het bos. Bedrijven die in de krant van Beketov waagden te adverteren, of die het blad hielpen verspreiden, werden door de lokale autoriteiten onder druk gezet. Beketov was oorlogscorrespondent in Afghanistan en in Tsjetsjenië voordat hij in 2007 begon met zijn krant in Khimki, die hij zelf financierde. Er is nooit iemand opgepakt voor de aanslag op de journalist. (Bronnen: Bankwatch, BBC News)

GABON

Gelauwerd milieu-activist veroordeeld

Marc Ona Essangi, die in 2009 de Goldman Prize voor milieu-activisten won, is veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van zes maanden en een boete. Essangi zou een adviseur van de president en het bedrijf Olam Gabon van corruptie hebben beticht. Het Singaporese bedrijf Olam wil in Gabon oliepalm- en rubberplantages ontwikkelen, een fabriek voor kunstmest bouwen, en hout te gelde maken.

"We maken ons zorgen dat de vervolging van Essangi het signaal afgeeft dat publiek debat over deze zaak niet welkom is in Gabon. Behalve de gevolgen voor de heer Essangi maken we ons grote zorgen dat het milieu en de mensenrechten in Gabon ondermijnd worden door deze zaak," schrijven andere Goldman Prize winnaars aan de Gabonese president. (Bron: Goldman Prize, Frontline Defenders)

steeds niet gepubliceerd +++ **Verenigd Koninkrijk:** Plan om kippenfabriek Lincolnshire te transformeren in natuurpark boordevol zonnepanelen +++ **Afrika:** Gewapende groepen gebruiken steeds zwaardere wapens bij jacht op olifanten, sommige landen zetten het leger in om dit tegen te gaan +++ **Japan:** Gunstige rente voor bedrijven die daken van particulieren willen huren om zonnepanelen op te plaatsen +++ (Bronnen: Human Rights Watch, Reuters, Corporate Europe Observatory, Bionext, Center for Public Integrity, This is Lincolnshire, Nu.nl, BusinessWeek)

De impact van multinationals in de wereld is enorm, en meestal negatief. Anniek Mauser is duurzaamheidsdirecteur bij Unilever en vastbesloten die impact ten goede aan te wenden. “Onze missie is niet geslaagd als wij de enige zijn.”

Tekst **Annemarie Opmeer** Beeld **Dinand van der Wal**

“Groei is cruciaal voor duurzaamheid”

Het uitzicht vanaf de vierde verdieping van De Brug boven de Blue Band-margarinefabriek op de Kop van Zuid in Rotterdam is spectaculair. In een vergaderkamer met een wand vol

Unileverproducten en kleurrijke fauteuils spreek ik duurzaamheidsdirecteur Anniek Mauser. Ze werkt sinds 2002 voor Unilever. “Ik ben tegen enorm veel muren opgeknald. Nu is er heel veel inspiratie.” Onder leiding van Paul Polman, aangetreden in 2008, vaart Unilever een opvallend duurzame koers, met het ‘Sustainable Living Plan’ als leidraad. Tot groot genoegen van Mauser. “Dankzij Paul Polman is het Sustainable Living Plan geen ‘duurzaamheidsplan’, maar onze nieuwe businessstrategie.”

En het is nogal een plan: twee keer zo groot groeien en in 2020 de milieu-impact op productniveau halveren, 100 procent van de landbouwgrondstoffen uit duurzame landbouw betrekken en 1 miljard mensen helpen hun gezondheid en welzijn te vergroten. Echt? Waar loopt Mauser tegenaan om dit voor elkaar te krijgen?

Dubbele groei, de helft van de impact, dat kan toch nooit?

“Ja, ‘dat kan toch nooit’? (Mauser lacht.) Het is ambitieus, en het klinkt tegenstrijdig, maar we denken dat het kan. De grondslag is de beslissing van Paul Polman om groei en impact los te koppelen en dat in de strategie te verankeren. We hebben nog niet alle antwoorden, maar wel het vertrouwen dat het haalbaar is. Je moet de lat hoog genoeg leggen om iets in beweging te krijgen. Látén mensen er maar oncomfortabel van worden. Misschien dat de meeste medewerkers bij de presentatie van het Sustainable Living Plan in 2010 zich maar half hebben gerealiseerd hoe ambitieus de doelstellingen zijn. En dat is maar goed ook, anders was het nooit gebeurd!”

Groei en duurzaamheid gaan toch slecht samen?

“Nee, sterker nog, groei is cruciaal. Vanwege de aandeelhouders, maar ook omdat groei onlosmakelijk met duurzaamheid verbonden is. Duurzame groei gaat over kosten-efficiëntie, investeren in innovaties. Dat leidt tot groei die weer leidt tot efficiëntie –

dat is een opgaande cirkel. Er zijn in 2050 bovendien 9 miljard mensen die we willen voeden. Wij zullen onderdeel van die groei zijn, vooral in ontwikkelingslanden – wat wij noemen: *developing and emerging markets*. In westerse, verzadigde markten, zal groei voor een groot deel bestaan uit een groter marktaandeel.”

Hoe krijg je met zulke volumes je impact gehalveerd?

“In ons eigen productieproces hebben we sinds ’95 grote stappen gemaakt: 40 tot 70 procent reductie op afval, water en energie, onder andere dankzij lokaal opwekken van duurzame energie met bijvoorbeeld biovergisters. Nieuwe fabrieken, vaak in *developing and emerging markets*, hebben de helft van de impact van bestaande fabrieken en geen afval. Daarmee is het laaghangend fruit geplukt, maar er is nog steeds vooruitgang. In 2012 is er toch weer vier procent energie- en waterverbruik gereduceerd in de Benelux.

“Een eye-opener was dat de meeste milieu-impact elders in de keten veroorzaakt wordt”

Tegelijk hebben we bekeken wat onze impact in de hele keten is. Pas dan kun je je ambitieniveau vaststellen. Dat was een doorwrocht stuk meetwerk waarbij we van meer dan 1600 producten een levenscyclusanalyse gedaan hebben. De online *product analyser tool* geeft een inkijkje.

De eye-opener was dat wijzelf maar 4 procent van de milieu-impact veroorzaken. Gemiddeld 68 procent ontstaat bij de consument. Bij verzorgingsmiddelen zelfs meer dan 85 procent. Dat is vooral warmwatergebruik: wassen en douchen. Ook landbouwproducten, meer dan de helft van onze grondstoffen, leveren een flinke belasting op. Bij voeding is landbouw verantwoordelijk voor bijna 50 procent van de impact. Dat inzicht is heel belangrijk geweest. Met het Sustainable Living Plan kijken we daarom

expliciet buiten ons eigen proces – niet alleen naar grondstoffen, we willen ook consumenten bewegen tot gedragsverandering.”

Consumenten moeten helpen jullie doelen te bereiken?

“Dat lijkt ‘lekker makkelijk’, maar het gaat erom dat je als multinational kijkt hoe je die enorme impact positief kunt aanwenden. We staan natuurlijk niet alleen hierin. Je hebt een sector met ngo’s die de noodzaak van gedragsverandering zien. Daarom hebben we partnerships.

We hebben al ervaring met gedragsverandering in *developing en emerging markets*. Onze handenwascampagne van Lifebuoy-zeep, bijvoorbeeld, dat is win-win-win: als je je handen wast is er minder ziekte, schoolverzuim, sterfte. En wij verkopen meer zeep. Voor

iedereen een topidee. Maar... korter douchen? Dát ligt gevoelig. Toch spreken we consumenten daar ook op aan. Dat is nieuw. Dat gaat verder dan producten bieden die goed gedrag makkelijker maken, zoals wasmiddel voor lage temperaturen, of droogshampoo.

We zijn net een pilot gestart van onze Water-Spaarderscampagne, om korter douchen te stimuleren, waarbij we samen met de Missing Chapter Foundation en het WNF aan de slag gaan op scholen. Kinderen zijn de belangrijkste aanjagers van veranderingen in een gezin. In september lanceren we dit groot.”

Waarom doet Unilever dit?

“We hebben maar één aarde, we gebruiken er op dit moment al anderhalf. Als iedereen →

Geboren: Eindhoven, 1969

Opleiding: Bedrijfseconomie aan de Universiteit van Amsterdam, promoveerde op sustainability management bij bedrijven, onder Jacqueline Cramer.

Werk: Vanaf 2002 bij Unilever aan de slag, eerst als manager duurzame landbouw, daarna als duurzaamheidsmanager van Ben & Jerry's Europa. Daar zette ze het Caring Dairy-initiatief op, met als resultaat het eerste Fairtrade en klimaatneutraal ijs. In 2008 werd ze duurzaamheidsmanager ijs voor de wereldwijde markt, en sinds 2010 is ze duurzaamheidsdirecteur Unilever Benelux en werkt ze onder het Sustainable Living Plan aan het halveren van de impact van Unilever door de hele keten heen.

→ zou consumeren zoals wij, hebben we 3,5 aardbol nodig. Dat kan dus niet. En tegelijk willen we mensen uit de armoede halen. Als je dat wilt, moet het anders.”

Dat klinkt mooi, maar een multinational is natuurlijk geen filantropische instelling.

“Nee, dat klopt. Die doelstellingen zijn goed voor onze business. Als we kleine boeren trainen, stellen we onze grondstoffen zeker op lange termijn. Als we de gezondheid en het inkomen van arme gezinnen vergroten, helpen we de economie van een land, dat creëert basisconsumenten, en dat is goed voor onze business.

Unilever heeft een geschiedenis van zich inzetten voor de samenleving – door margarine te produceren als goedkoop alternatief voor boter, of al vroeg pensioenen voor werknemers te bieden. Oorspronkelijk zat dit beleid al dicht bij de core business. Nu wordt er holistischer gekeken, vanuit de erkenning dat je onderdeel bent van het geheel.

Paul Polman is een grote inspirator. Hij gaf een belangrijk signaal toen hij de kwartaalcijfers afschafte, voor zover juridisch mogelijk. Aandeelhouders hebben een focus op de korte termijn. Dat kan goed beleid in de weg staan. ‘WaterSpaarders’ gaat ook niet direct over onze *bottom line*: meer shampoo en douchegeel verkopen. Uiteraard niet, want dan word je direct afgestraft: ‘Unilever exploiteert kinderen.’ Dat moet en wil je nooit doen. Dit gaat over het grote doel. Uiteindelijk helpt dat je bedrijf. Dus het is absoluut géén filantropie, wel holistisch duurzaamheidsdenken.”

Hoe denken jullie over lokaal produceren?

“Daar hebben we aandacht voor, maar wij kijken altijd naar de totale impact. Het is nooit zwart-wit. Buiten kijf staat dat voedsel in het vliegtuig stoppen altijd een slecht idee is. Maar transport per boot is soms beter dan lokaal produceren. Ik heb voor Ben&Jerry's ijs het Caring Dairy-programma opgezet, voor

een duurzamere melkveehouderij. We hebben gekeken of we al het veevoer lokaal kunnen produceren. Maar de levenscyclusanalyse van soja laat vooralsnog zien dat dat beetje soja de beste oplossing is. Daarom is het een complexe discussie, vooral in communicatie naar consumenten.”

Unilever heeft onder vuur gelegen van Milieudefensie vanwege misstanden bij palmoliebedrijf IOI en het keurmerk van de Ronde Tafel voor Verantwoorde Palmolie (RSPO).

“Ja, daar was zelfs een Zembra-uitzending over. Wat uitmaakt is dat de RSPO plantages certificeert, geen bedrijven. Wij vinden ook dat de RSPO niet snel genoeg gaat. We denken wel dat het zónder de RSPO nog veel moeilijker wordt. De RSPO maakt het mogelijk om misstanden aan de kaak te stellen, daarom is het belangrijk dat je bedrijven als IOI binnenboord houdt. Hetzelfde geldt voor de Ronde Tafel voor Verantwoorde Soja, de RTRS, door sommige ngo's bekritiseerd omdat die genticsoja toestaat. Wij willen onderdeel van de oplossing zijn, en deze ronde tafels werken daaraan. Utopia is misschien uit zicht.”

Onlangs stopten jullie met plofkip, na een campagne van Wakker Dier. Zijn jullie gevoelig voor 'naming&shaming'?

“Ik vind ngo's heel belangrijk. Ze zetten dingen op de agenda en er wordt steeds meer samengewerkt met bedrijven. Van partnerships aangaan tot campagnegericht werken, iedereen heeft z'n rol. Soms geven ngo's net

het duwtje dat nodig is. Denk aan Greenpeace, die in apenpakken aan het gebouw hing om ons te laten overstappen op duurzame palmolie. Greenpeace wist natuurlijk dat wij er bijna waren. Die laatste stap nemen was heftig, want de kosten waren hoog. Zij gaven het duwtje. Dat zette gelijk de hele sector in beweging. We omarmen ook de plofkipcampagne van Wakker Dier. Kip is voor ons heel klein in volume, dus iets waarin wij niet het voortouw kunnen nemen. Toch konden we een stap zetten op een gebied dat resoneert bij consumenten. Onze levenscyclusanalyse laat overigens vooralsnog zien: hoe blijer de kip, hoe groter de milieupact. Dus we zoeken een balans. Wij zullen daarom niet snel voor biologische kip kiezen, maar voor Beter Leven 1 of 2 sterren.

Ik heb wel moeite met ngo's waarvan ik soms sterk de indruk krijg dat het om hun eigen bestaansrecht gaat. *Single issue*, zonder het grotere plaatje. Ik ga geen namen noemen uiteraard, maar daar kan ik me boos over maken. Integriteit moet bovenaan staan.”

Onlangs kwamen jullie heel positief uit een wereldwijd overzicht van GlobeScan, die bedrijven, overheden en ngo's langs de groene meetlat legde. Overheden scoorden juist slecht. Wat verwachten jullie van overheden?

“Een overheid moet faciliteren en lange-termijnstabiliteit van beleid garanderen, in internationale context. En daarin is de Nederlandse overheid de afgelopen jaren enorm tekortgeschoten. Duitsland heeft wél 15 jaar lang een stabiel beleid gevoerd om

duurzame innovatie te stimuleren. Als land hebben we daar kansen laten liggen.

Wat een valkuil is: strenge wetgeving. Dat mist de flexibiliteit om in te spelen op voortschrijdend inzicht. Biobrandstofwetgeving is daar een goed voorbeeld van. Er zijn honderden miljoenen geïnvesteerd in installaties voor eerste generatie biobrandstof, die je helemaal niet moet willen. Wat je ook ziet, vaak in de landbouw, is beleid gericht op maatregelen in plaats van prestatie. Toen ik het Caring Dairy-programma opzette, sprak ik elke twee weken wel met een melkveehouder. Toen zag ik hoe beperkend bijvoorbeeld de mestwetgeving was.”

Unilever als bedrijf laat geen kansen liggen. Profiteren jullie niet juist van een lakse overheid?

“Onze missie is niet geslaagd als wij de enige

zijn. We zijn voorloper, dus we hopen dat anderen volgen, dat je een gelijk speelveld krijgt, en de basis omhoog gaat.”

Waarom doe je dit?

“Het is mijn persoonlijke passie, al twintig jaar ben ik met duurzaamheid bezig. Ik schreef mijn proefschrift bij Jacqueline Cramer over duurzaamheidsmanagement bij bedrijven, en ik zag mezelf daarna wel werken voor een ngo of een klein adviesbureau. Toen ben ik gevraagd door Unilever. Ik realiseerde me: als ik echt impact wil maken, dan kan ik beter voor een multinational werken die zo groot is én echt geëngageerd. Dit is mijn vierde baan hier, ik heb altijd functies gehad die nog niet bestonden. Dat is lekker pionieren. Ik word regelmatig benaderd door headhunters, maar er is geen plek waar ik liever wil werken.”

Toch zul je met je missie niet altijd de meest geliefde collega zijn?

“In het begin ben ik tegen veel muren opgeknaald. Ik loop absoluut aan tegen de spagaat van korte termijn *bottom line* businessdoelstelling, versus langere termijn doelstellingen. Maar als ik mij als ‘de ngo’ binnen Unilever ga opstellen, maak ik geen vrienden. Belangrijk is, dat ik een kameleon ben, dat ik mij inleef in wie ik tegenover me heb. Ik heb door schade en schande geleerd, dat je moet weten wanneer je een stapje terug moet doen.

Toen ik net binnenkwam kreeg ik een tip van een interessant duurzaamheidsproject: het oogsten van waterhyacinten die het Victoriameer overwoekerden, omdat landbouwmeststoffen uitspoelden in het meer. Die waterhyacinten konden we fermenteren met champignonsteelt. De mest kon naar onze theeplantages daar vlakbij. Cirkel weer rond! Helaas, het was al een keer onderzocht en afgeketst. Maar ik zette mijn tanden erin als een soort pitbull, wat totaal tegen me ging werken. Dat je de sfeer creëert van: ‘Ik wil niet dat je het ooit nog over waterhyacinten hebt!’

Je moet dus weten hoe je je interne bondgenoten creëert. Ik leid een taskforce duurzaamheid, daar kies ik mensen voor die persoonlijk betrokken zijn. We zijn voor alle medewerkers gestart met een intern engagementprogramma van zes weken met onderwerpen uit het Sustainable Living Plan. Het blijft spannend en leuk. Oh en nog een knelpuntje: tijd! Dat er maar 24 uur in een dag zitten!”

Tijd, ja, we lopen uit. In de lift op weg naar de fotograaf spreekt een groepje medewerkers haar aan: “Anniek, hoeveel mensen zijn er in Nederland afhankelijk van de Voedselbank?” Ze lacht, geeft geen antwoord. “Zie je”, zegt ze. “Dat is dat engagementprogramma. Het leeft!” □

“Als ik mij als ‘de ngo’ binnen Unilever ga opstellen, maak ik geen vrienden”

De vieze smaak van schoon water

“Ik drink nooit water omdat vissen er in neuken”, zei de Amerikaanse komiek W.C. Fields. Hopelijk lacht u, maar water is een serieuze zaak. Vuil water is de belangrijkste doodsoorzaak ter wereld. Water zelf wordt steeds schaarser. Bedrijven willen water daarom privatiseren. Goed idee? Tekst Harry Perrée Beeld iStockphoto / Bottled Life

In de wereldwijde strijd voor beter water dragen mijn twee dochters hun steentje bij. Of in elk geval hun moeder, die voor de twee een Dopper heeft aangeschaft. De Dopper is een kek plastic flesje, waarvan de dop ook een drinkbekertje is. “Het ideale flesje voor kraanwater”, oordeelt Dopper op haar site. “De Dopper is een Nederlands ontwerp en wordt klimaatneutraal geproduceerd. Het is vrij van BPA (BPA, Bisfenol A is bestanddeel van plastic flessen, inmiddels verboden in babyflesjes omdat het via de warme melk in de baby belandt, HP). En het draagt bij aan drinkwaterprojecten in Nepal.” Dankzij Dopper, aldus Dop-

per, zijn er inmiddels 333 waterpompen geslagen en 315 wc's geplaatst. Zo'n waterpomp zou Mary Setondji goed van pas komen. Setondji is inwonster van Makoko, een dorp op palen in het water van de vervuilde lagune bij de Nigeriaanse hoofdstad Lagos. Haar lot is een van de vele voorbeelden van krom watermanagement die de documentaire *Bottled Life - Die Wahrheit über Nestlé's Geschäften mit dem Wasser* (2011) laat zien. Setondji, die haar geld verdient met het bakken en verkopen van deegbolletjes, is de helft van haar inkomen, waarmee ze een twaalfkoppig gezin moet onderhouden, kwijt aan drinkwater. Daarvoor peddelt zij of een van haar kinderen elke dag met

een bootje naar een particulier tappunt, waar ze uit een soort tuinslang water van twijfelachtige kwaliteit in emmers en potten laat lopen.

Zo, met één slok uit een drinkwaterflesje en een beetje inbeeldingsvermogen zijn twee werelden aan elkaar gekoppeld: de rijke en de arme wereld, de wereld van de schoonwaterdrinkers en die van de vuilwaterdrinkers, de wereld van hen die beschikken over voldoende water en de wereld van hen die daar niet over beschikken. Is die koppeling een flauwe truc of hebben ze écht met elkaar te maken? Is er echt een wereldwijde strijd om water, een strijd waarin iedereen onvermijdelijk deel uitmaakt van een van de

kampen? Al is het maar het kamp van de mens tegen het klimaat, dat steeds meer zijn stempel op de watervoorziening drukt?

Smaak

Of je het strijd moet noemen, is een kwestie van smaak. Spanningen zijn er in elk geval. Het rivierwater dat boeren bovenstrooms uit de rivier halen voor irrigatie, is benedenstrooms verdwenen. Het grondwater dat een fabriek in grote hoeveelheden oppompt, vermindert de beschikbaarheid van grondwater bij de burens. Het regenwater dat neerdaalt over palmolieplantages (voor bijvoorbeeld biodiesel), is daar niet meer beschikbaar om voedsel te verbouwen. Hoe kan het water al die tegengestelde belangen dienen? Niet zo vreemd dus dat 2013 door de Verenigde Naties is uitgeroepen tot het jaar van de watersamenwerking in de *Water for Life Decade* (2005-2015).

Water for Life dient dus allereerst *life*, het leven. In 2010 heeft de VN water en sanitatie (afvoer van afvalwater via wc en douche) uitgeroepen tot mensenrecht. Elke aardbewoner moet over minimaal 50 tot 100 liter water per dag beschikken. Dat water zou veilig en betaalbaar (maximaal 3 procent van

het inkomen) moeten zijn en bovendien niet verder weg dan 1 kilometer. Voorlopig wordt dit mensenrecht voor de Nigeriaanse Setondji geschonden. En zij is daarin niet de enige. 11 procent van de wereldbevolking (783 miljoen mensen) beschikt niet over betrouwbaar drinkwater.

Pubermeisjes

En dat terwijl zonder het *human right to water and sanitation* andere mensenrechten in het water vallen, stelt de VN-mensenrechtencommissie. Zo blijven, zonder veilig drinkwater en sanitatie, kinderen eerder weg van school, omdat ze eerder ziek zijn of lang moeten lopen om water te halen. Pubermeisjes lopen grote kans om niet meer naar school te gaan als er geen veilige en gescheiden meisjes-wc's zijn. De gezondheid van moeder en kind leidt direct onder slecht water. Zonder water geen leven, geen toekomst. “De watercrisis is misschien de meest urgente ecologische en existentiële bedreiging van de mensheid”, meent Maud Barlow in *Bottled Life*. “Dagelijks sterven er meer kinderen aan vuil water dan aan HIV, AIDS, oorlog, verkeersongevallen en malaria bij elkaar. Het is de nummer 1 killer.” Barlow was in 2008/2009

wateradviseur van de voorzitter van de Verenigde Vergadering van de VN en is tegenwoordig wateractivist en -auteur. Ze maakt zich er hard voor dat het water in bezit blijft van gemeenschappen.

Daar tegenover staat de Zwitserse voedselgigant Nestlé, wiens handelen in de documentaire op de snijtafel wordt gelegd. Nestlé brengt niet alleen Maggi puree, Nesquik chocoladedrank en talloze andere voedselproducten de keuken in, het is ook wereldmarktleider in gebotteld water. Ruim 70 merken zorgen voor een wateromzet van jaarlijks 6 miljard euro. In de Verenigde Staten is Poland Spring het topmerk. Bij een waterpompstation in het plaatsje Fryeburg in Maine zien we groene Poland-Springtankwagens af en aan rijden. Dagelijks pompt het bedrijf er 1 miljoen liter water uit de grond en het heeft een vergunning aangevraagd om dat te verdubbelen.

Waterjager

Een lokale bewoonster vraagt zich af: “Van wie is het water eigenlijk? Als ik een pomp in de grond sla en daarmee ook het grondwater van mijn buurman oppomp, waar is dan de grens tussen mijn water en dat van →

Het watermerk Nestlé Pure Life, gereinigd grondwater, aangevuld met mineralen, is het best verkochte flessenwater ter wereld, dankzij de snel groeiende afzet in ontwikkelingslanden als Pakistan. In Sheikhpura, satellietstad van Lahore, staat in een droog en zanderig landschap een van de Nestlé-fabrieken die grondwater oppompt, bewerkt en bottelt. Daaromheen uitgedroogde waterputten.

Met zijn consumptie hier slurpt de westerse consument elders op de wereld de watervoorraden op

→ mijn buurman?" Elders in Maine aast Nestlé op het grondwater onder een natuurgebied. Voor Barlow is het een uitgemaakte zaak: "Nestlé is een waterjager, een roofdier. Ze zijn niet geïnteresseerd in duurzaam gebruik van grondwater of bronnen. Ze willen maar één ding: geld verdienen. (...) Ze komen, trekken een aquifer leeg en als het op is, trekken ze verder. Ze zijn roofdieren op zoek naar het laatste zuivere water." De baas van Nestlé is Peter Brabeck. Hij wil de filmmakers niet te woord staan, maar niet getreurd. In de documentaire *We feed the world* heeft deze chief executive officer zijn kijk gegeven op de beste manier om de drinkwatervoorziening te organiseren. "De vraag is of we de waterlevering voor de bevolking privatiseren of niet", zet hij daar in uiteen. "Daar zijn twee verschillende visies op. De ene visie is extreem en wordt

door sommige NGO's aangehangen. Die vinden dat water een publiek recht is – de mens heeft eenvoudigweg recht op water. Dat is de extreme oplossing. De andere visie zegt: water is een levensmiddel, zoals elk ander levensmiddel moet dat een marktwaarde hebben." Later zegt Brabeck water toch een mensenrecht te vinden, maar de marktwaarde van water blijft leidend. Daar verdient het bedrijf immers zijn geld mee. Het watermerk Nestlé Pure Life, gereinigd grondwater, aangevuld met mineralen, is het best verkochte flessenwater ter wereld, dankzij de snel groeiende afzet in ontwikkelingslanden als Pakistan. In Sheikhpura, satellietstad van Lahore, staat in een droog en zanderig landschap een van de Nestlé-fabrieken die grondwater oppompt, bewerkt en bottelt. Daaromheen uitgedroogde waterputten. "Nestlé pakt ons

water af", klaagt een van de omwonenden in *Bottled Life*. "Het grondwaterpeil is gezakt van 100 naar 400 voet. De oude bronnen van het dorp komen niet meer diep genoeg."

Handelswaar

"Veel recht rondom water is onduidelijk", legt de Pakistaanse advocaat Ahmed Rafay Alam uit. "Het is onduidelijk wie het water bezit, of de overheid water mag reguleren, of grondbezitters het recht op water hebben of dat een bedrijf het recht op grondwater kan opkopen. Het ironische is dat schoon grondwater opgepompt wordt en als handelswaar wordt verkocht aan de stedelijke hogere klassen, terwijl mensen in steden als Sheikhpura geen schoon drinkwater hebben." *Bad luck* voor de mensen daar, maar moet Pakistan Nestlé niet dankbaar zijn dat het toch maar mooi van grondwater drinkbaar

water maakt, al is het voor de hogere klassen? "De multinationals begrijpen de betekenis van water", zegt UNICEF-adviseur John O. Egbuta over de vergelijkbare situatie in Nigeria. "De regering is niet in staat om genoeg water te leveren aan haar burgers. De industrie benut de zwakte van de regering. De burger is hulpeloos." Wateractiviste Barlow wil zich er niet bij neerleggen: "De oplossing ligt in elk geval niet in een corrupte regering in combinatie met een multinational. Dat is de meest dodelijke combinatie. Als er geen goede voorziening door de overheid is, laten we dan een eigen agentschap oprichten dat wel efficiënt werkt maar niet voor de winst." Ook in het westen laait zo nu en dan een discussie op over privatisering van water. Onder de slogan *Agua è de todos* – 'water is van iedereen' – proberen Portugese burgers de dreigende privatisering van de drinkwatervoorziening af te wenden, opgelegd door de trojka (EC, ECB en IMF) om de staatsschulden te verminderen. Volgens de Belgische krant *De Morgen* heeft 18 procent van de gemeenten het water al geprivatiseerd. De gevolgen liggen de gemeenschap zwaar op

de maag. De gemeente Barcelos gaf in 2004 een particulier bedrijf de concessie voor de watervoorziening. Omdat het bedrijf minder water heeft kunnen verkopen dan afgesproken moet de gemeente nu 172 miljoen euro aan het bedrijf betalen.

Concurrentie

Niet alleen schulden zijn aanleiding de drinkwatervoorziening te privatiseren. De Europese Commissie werkt aan een richtlijn om particuliere bedrijven toegang te verschaffen tot de drinkwatermarkt, want dat is goed voor de consument, zegt Eurocommissaris Michel Barnier. De Nederlandse drinkwaterbedrijven moeten er niks van hebben, maar voelen zich beschermd door de Nederlandse Drinkwaterwet die drinkwater uitzondert van privatisering. "Nederland kan geen eiland, fort binnen Europa zijn", brengt Jerry van den Berge daar tegenin in een uitzending van *Nieuwsuur* op 23 februari jl. Hij is specialist waterprivatisering van vakbond EPSU. "Dus Nederland moet zijn watervoorziening openstellen voor concurrentie." Zijn vrees wordt bevestigd door Europarlementariër Philippe Ju-

vin: "De waterdistributie is niet uitgesloten van die nieuwe richtlijn. Wij zeggen: als de gemeente een concessie wil uitgeven, heeft ze het recht om dat te doen." Nu de de drinkwatervoorziening in handen van particuliere bedrijven dreigt te vallen, ontstaat ook een Europees tegengeluid. Parijs is een van de gemeenten die na een privatiseringsavontuur de watervoorziening weer heeft teruggebracht in publieke handen. En via *Right2Water* hebben 1,5 miljoen Europese burgers hun handtekening gezet voor een burgerinitiatief dat de Europese Commissie dwingt zich over privatisering uit te spreken, ook al verplicht het niet de voorstellen te volgen. Het burgerinitiatief wil dat onder andere dat in Europa drinkwatervoorziening en drinkwaterbronnen worden uitgesloten van verplichte privatisering. Goed idee, vindt ook Hans van Dijk, emeritus hoogleraar drinkwatervoorziening aan de TU Delft, ambassadeur van *Right2Water* en voorstander van publieke drinkwatervoorziening. "Omdat het uiteindelijk zo vervlochten blijft met allerlei overheidsverantwoordelijkheden zoals de bescherming van →

"Zonder het *human right to water and sanitation* vallen andere mensenrechten in het water" VN mensenrechtencommissie

→ de bronnen, op een verstandige manier omgaan met kwaliteit en kosten. Daarom is het verstandig om water in overheidshanden te houden." Overal, wat hem betreft. "Gelukkig is wereldwijd slechts een paar procent van de watervoorziening geprivatiseerd."

Loopgravendiscussie

Maar is dat wel 'gelukkig'? Een Tanzaniaanse blog omschrijft de discussies over publieke versus private watervoorziening als een ideologische loopgravendiscussie. De werkelijkheid ziet er volgens de blogger als volgt uit: een private watermarkt laat prijzen stijgen en geeft rijken betere service, een publieke watervoorziening loopt vast in slecht bestuur, in beide gevallen blijven de armsten zonder aansluiting op het waterleidingnet. "In veel ontwikkelingslanden is het bestuur zo slecht dat het zowel in publieke handen niet van de grond komt en in private handen op een slechte manier uitbesteed wordt", reageert Van Dijk. Ja, er moet geïnvesteerd worden, maar dat kan stapje voor stapje. "Alsof er opeens enorme bedragen nodig zijn, en alsof je daar dan privatisering voor nodig hebt. Ik denk dat het een kwestie van gedegen, op een verantwoorde manier opbouwen is." Dat zal niet altijd lukken, voorspelt hij. "De meest kritische situaties zijn ontwikkelingslanden waar men kapitaalcracht ontbeert. Voor het drinkwater valt het nog wel mee, dat is nog wel betaalbaar. Voor landbouw zijn zulke grote hoeveelheden water nodig dat de conclusie is: landbouw is niet meer mogelijk. Dan kom je in situaties als de

Sahellanden, waar de woestijn opruikt en geen landbouw meer mogelijk is." Dat punt maakt ook Arjen Hoekstra, hoogleraar watermanagement aan de Universiteit Twente. Hoekstra rekent de watervoetafdruk uit van producten, consumenten en landen. De watervoetafdruk voor producten onthult hoeveel liter water er nodig is voor de productie van bijvoorbeeld een kilo appels (820 liter), een kilo brood (1.600 liter) of een kilo rundvlees (15.400 liter). Dat maakt meteen duidelijk dat een consument die waterintensieve producten consumeert – precies ja: de Westerse consument – een grote watervoetafdruk heeft. Met zijn consumptie hier slurpt hij elders op de wereld de watervoorraden op. Hoekstra kan zelfs aangeven waar die voetafdruk gevoeld wordt. "We importeren een hoop katoen (één t-shirt kost 2.500 liter water, HP). Die komt deels uit Oost-Turkije", illustreert hij. "Dat is enorm waterschaars en er zijn ook veel spanningen over de waterallocatie (het antwoord op de vraag: wie krijgt hoeveel water? HP) daar. In het gebied van de Eufraat en de Tigris zitten spanningen tussen bovenstrooms Turkije en benedenstrooms Syrië en Irak. Dat heeft te maken met het feit dat water gebruikt wordt voor katoen die naar onder andere Nederland wordt geëxporteerd." Daarin speelt ook de klimaatverandering een rol, al is niet te zeggen hoe exact. Verschillende klimaatscenario's oordelen verschillend over verandering van temperatuur, neerslag en watervoorziening. "Alleen, de

meerderheid van de scenario's laat zien dat in droge periodes droge gebieden het risico lopen nog droger te worden", aldus Hoekstra. "En andersom: overstromingen, piekafvoeren zijn mogelijk groter."

Zeespiegel

Volgens onderzoek van Hoekstra treft waterschaarste elk jaar minstens 2,67 miljard mensen minstens een maand per jaar. Met soms grote gevolgen, bijvoorbeeld als een regio daardoor inteert op haar reserves. "Er zijn heel veel steden in kustgebieden waar het grondwater opgepompt wordt en de grond inklinkt, waardoor hele steden langzaam onder de zeespiegel komen te liggen. In Jakarta is dat het geval." De waterschaarste blijft bovendien stijgen. "Omdat de bevolking groeit en de economie groeit en ook consumptiepatronen veranderen, met name de beweging naar vlees eten. Vlees is heel energie-intensief, maar ook waterintensief." Verder worden er steeds meer biobrandstoffen verbouwd. "Voor biobrandstoffen heb je gewassen nodig, die worden gekweekt en de landbouw is de grootste watergebruiker. Dus wat je doet is het energieprobleem oplossen door een gigantisch waterprobleem te creëren." Gelukkig zijn er nog de Doppers van mijn dochters en vergelijkbare initiatieven als *Join the Pipe* en *Water for Water* (fleswater kopen om armen aan drinkwater te helpen). Of is dat ongepast sarcasme en zijn het mooie burgerbijdrages aan het wereldwaterprobleem? Hoekstra: "Het feit dat mensen te weinig water hebben komt niet door waterschaarste, maar door armoede en gebrek aan instituties om een goede watervoorziening te garanderen. Die initiatieven spelen daar op in en zamelen geld in voor betere watervoorziening van de armen. Dat is allemaal heel goed, maar dat staat los van het feit dat water heel schaars is – soms in dezelfde gebieden, soms in andere gebieden – en daarmee onze hele economie steeds meer in de greep komt van waterschaarste." □

vlnr Cerian van Gestel (40, interview), Annelinde van Wouw (zittend), Tessie Vilé, Annunziata Tanzarella. Campaigner Landelijk Bureau GroenLinks Initiatiefnemer ruilsite van kinderkleding KrijgdeKleertjes www.krijgdekleertjes.nl

Waarom een ruilsite? "Nu zijn mijn zontjes vijf en acht en gaat het niet meer zo snel, maar kleine kinderen groeien voortdurend uit hun kleren. Ik zat met een hele berg spullen en wist niet goed wat ik ermee moest. Googelend vond ik allerlei interessante ruilsites, maar alleen in het buitenland. Dus heb ik er met een paar enthousiaste vriendinnen één opgezet."

Worden kleren niet meer doorgegeven aan bekenden? "Natuurlijk wel, maar soms hou je toch wat over. Ik zou bijvoorbeeld dolgraag de kleren van mijn zoons aan mijn zus geven, alleen heeft zij een dochtertje. Het voordeel van de site is dat mensen zelf kunnen kiezen wat ze willen hebben, zo komt het echt bij de juiste persoon terecht. En: je krijgt er iets voor terug. Dus zoek ik iets leuks voor mijn zus uit."

Hoe werkt het? "Het is een grote community van mensen die via onze site dozen met kleeftjes of speelgoed met elkaar ruilen. Voor ieder pakket dat je beschikbaar stelt, kun je er één terugkrijgen. Niets te ruilen? Dan kun je toch drie pakketten afnemen. Krijgen kost gemiddeld 2,50 (plus eventuele verzendkosten). Daarvan gaat vijftig cent naar een goed doel." **Wat zijn de drijfveren van de gebruikers?** "Sommigen willen geld besparen maar dat is meestal niet de hoofdreden. Mensen vinden het vooral fijn dat hun spullen nog worden gebruikt: ze sturen elkaar daar ook foto's van. Ik heb er één van een jongetje in de door oma gebreide trui van mijn zontje. Zo leuk! En uiteraard is het milieu een drijfveer, zoals ook bij ons. Als milieufreak vind ik hergebruik superbelangrijk."

"Als milieufreak vind ik hergebruik superbelangrijk"

"De discussies over publieke versus private watervoorziening is een ideologische loopgravendiscussie" Tanzaniaanse blogger

Het Indonesische eiland Bangka is rustig en mooi. Wás ooit rustig en mooi. Want het bevat enorme ertsvoorraden tin. Spul dat goud waard is in de mobiele telefoonindustrie. Jammer voor Bangka.

Tekst **Annamarie Opmeer** Beeld **Steven Wassenaar**

Tinkoorts in Indonesië

Alle beetjes samen is toch een heleboel. Kijk naar je telefoon. De elektronische componenten worden vastgesoldeerd met tin, ongeveer 2 gram. Da's een heel, heel klein beet-

je tin per mobiele telefoon. Maar een heleboel tin voor de mobiele telefoon-industrie. Sterker nog, zó veel tin is er nodig voor de elektronische industrie, auto-industrie, blikfabrieken en chemische industrie, dat de landen waar tin in de grond zit snel in de ban komen van een verwoestende tinkoorts. Tinmijnbouw was bijvoorbeeld een flinke bron van inkomsten voor het door gewapende conflicten geplaagde Congo. Sinds kort laten de meeste fabrikanten Congo links liggen. Ruim een derde van de wereldwijde tin-productie komt echter uit Indonesië. Verantwoordelijk voor die enorme productie is een eilandengroep voor de kust van Sumatra: Bangka-Belitung. Bangka en Belitung zijn prachtige eilandjes, maar tjokvol tin. De tinkoorts heeft hier hard toegeslagen. Evert Hassink, van Milieudefensie, bezocht Bangka en schrok. "Het eiland verandert razendsnel in een landschap vol kraters." Fotograaf Steven Wassenaar ging er op reportage, en toont ons hoe dat eruitziet.

Welkom op Bangka, hoofdstad Pangkalpinang. Het eiland is zo'n 12 duizend vierkante kilometer groot. Het inwoneraantal ligt rond de 627 duizend en is voornamelijk van Maleisische en Chinese afkomst. Bangka heeft stranden, koraalriffen, heuvels, laaglanden en moerassen, en vier zeehavens. Men leeft van visserij, het verbouwen van palmolie, rubber en wat witte peper. En het mijnen van tin. Bangka is namelijk een van de meest tinrijke plekken op aarde, en grote mijnbouwbedrijven – deels in handen van de Indonesische

overheid – maken daar graag gebruik van, ten koste van het levensonderhoud van de lokale bevolking. In de praktijk werkt dat zo: over het gehele eiland is een laag tin te vinden. Die zit slechts enkele meters diep. Om daar bij te komen, wordt de bovenlaag weggegraven met graafmachines. Daarvoor sneuvelt soms bos, soms akkers. De tin wordt daarna met water uit de ertsrijke grond gespoeld. De tin bevindt zich ook in de zeebodem, voor de kust. Om die te winnen, gaan de bedrijven met baggerschepen de zee op – de bewoners zelf hebben alleen kleine vlotjes. Een duiker zuigt zand weg met een slang, waarna het erts vrij komt te liggen en omhoog gebracht kan worden.

U voelt 'm al aankomen: dit heeft grote negatieve gevolgen voor de natuur, de mensen en hun levensonderhoud. Evert Hassink noemt een scala aan sociale en ecologische problemen: "De watervoorraden en zee worden troebel en raken vervuild met zware metalen. Dit zorgt voor grote problemen met de drinkwatervoorziening. De visvangst wordt ernstig belemmerd; het leven in zee gedijt niet bij troebele en giftige condities. Zand komt op de koraalriffen neer, waardoor het afsterft. Op land is het niet veel beter. Bossen die erosie tegenhouden worden gekapt. Eenmaal van vruchtbare grond ontdaan, is het lastig landbouw bedrijven. Zelfs de volksgezondheid loopt achteruit: het stilstaande water in de gegraven putten zorgt voor een enorme toename van malaria." Tinzand is bovendien radioactief, ongeveer twintig keer de achtergrondstraling.

Lokale autoriteiten, die over vergunningen gaan, nemen natuurbescherming niet serieus en grijpen bovendien niet in bij illegale winning. Het 'herstel' dat de legale mijnbouwbedrijven na winning doen is zelden toereikend, en veel gebieden blijven dorre vlaktes. Goed herstel is een meerjarenprogramma en eigenlijk te duur voor de mijnbouwbedrijven. →

Dankzij deze illegale tinmijn in Reboh, Bangka, zijn deze bewoners hun toekomst niet zeker. Elke stortbui doet hen vrezen dat hun huis in de afgrond glijdt.

→ Veel tinwinning gebeurt illegaal, door lokale bewoners. Hassink: "Ik heb putten gezien naast de weg, in voortuinen, sommige delen van het eiland zien er vreselijk uit. Vaak helpen kinderen mee om het radioactieve materiaal te verzamelen. Ironisch genoeg zijn velen eerst hun levensonderhoud kwijtgeraakt door de vervuilende tinwinning, en hebben ze geen ander alternatief." Tin winnen levert meer op dan alle andere vormen van arbeid op het eiland, maar is slechts kortetermijnwinst voor de bewoners. Het is bovendien gevaarlijk werk, mensen raken bedolven door aardverschuivingen of komen op zee in de problemen.

▲ Met geïmproviseerde vloten winnen de bewoners van Bangka tin op de zeebodem. Dit beschadigt het bodemleven, het koraal en de visstand. De visvangst loopt ernstig terug.

► Dit is Irwan (25), hij is nu vijf jaar duiker naar tin voor de kust van Reboh. Hij kan 15 kilo tin per dag bovenhalen. Dat wil zeggen: zo lang het goed gaat. Mede-duiker Umar (30) had minder geluk. Hij raakte in 2005 onder water bekneld, lag vier dagen in coma en herstelde nooit volledig.

► Het hele dorp Batako werkt in de lokale illegale mijn, meters bij de huizen vandaan. Kleine kinderen spelen tussen de werkende volwassenen in het ongezonde tinzand. Oudere kinderen verlaten school om mee te helpen. Het is gevaarlijk werk. Door landverschuivingen raken regelmatig mensen bedolven, en in de volgelopen putten zijn al kinderen verdrinken.

►► Tinzand is radioactief. Op dit eiland geeft het ongeveer twintig keer de achtergrondstraling af.

▲ Fondy (51) is onderaannemer van PT Timah en exploiteert de Pemali mijn, de grootste legale tinmijn van Bangka. Deze mijn produceert 60 ton tin per maand. Hij hoopt dat omhoog te krijgen naar 80 tot 100 ton.

▲ In de tuin van Purnomo (40) zit ook tin. Deze huis-tuin-en-keukenmijn in Mapur levert het gezin van Purnomo tot 3 kilo tin op. Het is de enige inkomstenbron.

CO₂-opslag in hout?

Het op grote schaal inzetten van hout als grondstof is volgens sommige studies een eenvoudige en doeltreffende methode om het CO₂-gehalte in de atmosfeer te verlagen. De koolstof die door een boom tijdens zijn levensduur uit de atmosfeer werd gehaald, blijft ook opgeslagen gedurende de levensduur van het uit het hout vervaardigde product. De boom blijft dus de functie van koolstofreservoir vervullen, ook al bestaat het bos intussen niet meer.

Bovendien groeit er ondertussen een nieuw, jong bos aan dat opnieuw CO₂ uit de atmosfeer opneemt, en besparen we ook nog eens op andere materialen zoals beton, metaal of plastic, waarvan de productie CO₂-intensief is. Die driedubbele winst zorgt ervoor dat de natuurlijke opslagfunctie van een bos wordt uitgebreid. In een bos dat ongemoeid wordt gelaten, wordt de opname van koolstof na een tijd afgezwakt door de ontbinding van dode bomen – een proces waarbij CO₂ wordt geproduceerd. Door het bos vroegtijdig om te hakken, kunnen we zo meer koolstof uit de atmosfeer houden.

Afhankelijk van de toepassingen kan koolstof decennia tot meer dan een eeuw in hout bewaard blijven. Houten gebouwen hebben een levensduur van 80 tot 100 jaar. Het hout kan daarna worden hergebruikt of gerecycleerd, waardoor de levensduur opnieuw met jaren of met decennia kan worden verlengd. Als het uiteindelijk op een stortplaats terecht komt, kan het nog eens tientallen jaren duren eer alle CO₂ is vrijgekomen. Zelfs producten zoals papier kunnen dankzij recyclage en de trage ontbinding op stortplaatsen decennialang koolstof vasthouden.

Bijna alles wat vandaag uit beton, metaal of plastic is gemaakt, kan ook uit hout worden vervaardigd. Moderne productiemethoden hebben de toepassingen en praktische voordelen van hout groter gemaakt. Recente voorbeelden zijn een appartementsgebouw van acht verdiepingen in Engeland, een windturbine van 1,5 megawatt in Duitsland, en twee viaducten in Friesland. Hout is trendy en de mogelijkheden lijken eindeloos.

Helaas geldt dat ook voor de gevaren. De kennis over de CO₂-opslagcapaciteit van bossen vertoont nog flinke gaten. Een belangrijke vraag is in welke mate een regelmatige kap van het bos de bodem beïnvloedt. Er zit waarschijnlijk meer koolstof in bosbodems dan in levende biomassa en mogelijk komt er bij de houtkap meer koolstof vrij dan wat er door de houten producten kan worden opgeslagen en bespaard.

Kris De Decker is oprichter van Lowtech magazine. Elk nummer geeft hij ons feit en fictie rond een hightech oplossing voor een duurzamere samenleving. www.lowtechmagazine.be

Lowtech

Wel makkelijker, niet groener

Deze maand komt de commissie-Van Dijkhuizen met haar advies voor een eenvoudiger belastingstelsel. Groenere belastingen hoeven we daarin niet te verwachten. Links en rechts in de politiek denken er te verschillend over. Vandaar de slingerbeweging die te zien is in de vergroening van het belastingstelsel: twee stappen voorwaarts, een stap terug. Tekst Han van de Wiel

Beeld Michiel Wijnbergh

Milieubelastingen zijn een belangrijk instrument voor de overheid om te zorgen voor de bescherming en verbetering van het leefmilieu. Die zorgplicht is vastgelegd in artikel 21 van de Grondwet. Zeker in Nederland, dat geen heil ziet in een commandosamenleving met ge- en verboden, zijn belastingen een geliefd instrument. In de Europese Unie heeft Nederland de hoogste opbrengst uit milieubelastingen: net geen 10 procent van de totale belastinginkomsten (2010). In de OESO, de organisatie van de 34 rijkste landen, komt Nederland na Turkije en Israël op de derde plaats. “We zijn pionier, koploper in de EU en bijna wereldwijd. Dat is toch wel opmerkelijk”, zegt de econoom Herman Vollebergh, die

voor het Planbureau voor de Leefomgeving een achtergrondstudie deed naar milieubelastingen en groene groei. Toch is de inzet van milieubelastingen ook in Nederland niet onomstreden. Logisch, want er staat echt iets op het spel: milieubelastingen maken glashelder waar een politieke stroming voor staat, hoe ze over de maakbaarheid van de samenleving en de burgers denkt. Kortom: milieubelastingen zijn een manier om een stempel op de samenleving te drukken, of om dat niet te doen. Ideale stof voor discussie dus.

Laag pitje

Onder de kabinetten-Rutte staan de ambities voor verdere vergroening van het belastingstelsel op een laag pitje. Dankzij het Lente- of Kunduzakkoord (2012) tussen het eerste kabinet-Rutte en een deel van de toenmalige

oppositie is de rode diesel afgeschaft en werd een kolenbelasting ingesteld. Rutte II financiert uitbreiding van duurzame energie met een extra heffing op energie voor burgers en bedrijven, de ‘Opslag Duurzame Energie.’ De enige écht controversiële belastingmaatregel die was aangekondigd in het regeerakkoord, het afschaffen van de vrijstelling in de motorrijtuigenbelasting voor (vieze) oldtimers, gaat niet door. Staatssecretaris van Financiën Frans Weekers (VVD) stuurde in 2011 zijn Fiscale Agenda naar de Tweede Kamer. De ondertitel van dit werkstuk is veelbetekenend: *Naar een eenvoudiger, meer solide en fraudebestendig belastingstelsel*. Hier is een fiscalist aan het woord. Weekers wil het belastingstelsel ‘lean en mean’ maken. “Het belangrijkste doel van belastingheffing is het financieren van overheidsuitgaven. Dat was zo en dat blijft zo.

“Hoe beter milieubelastingen werken, hoe minder de opbrengsten voor de overheid” Herman Vollebergh, econoom

Actievoerders van Milieudefensie, verkleed als blauwe belastingaanslag-envelop, riepen in oktober 2007 het kabinet op om naast een ticketheffing ook accijns te gaan heffen op kerosine.

Door alle nagestreefde neven-doelen, zoals hervreiden, stimuleren van gewenste ontwikkelingen, ontmoedigen van ongewenst gedrag en vergroening, kan een andere indruk zijn ontstaan. Deze neven-doelen zijn op zichzelf nastrevenswaardig. Het opeens stapelen van steeds weer nieuwe belastingsoorten, uitzonderingen en aftrekposten heeft echter tot een stelsel geleid dat nog door weinig mensen volledig wordt begrepen”, aldus Weekers.

Verpakkingenbelasting

Allerlei ‘kleine en hinderlijke’ belastingen zijn inmiddels afgeschaft, en zonder uitzondering zijn dat milieubelastingen. Zoals de afvalstoffenbelasting, de stortbelasting en de verpakkingenbelasting. Dat is deels wel te begrijpen, zegt Vollebergh. “Kleine heffingen zijn duur om te innen. Vanuit fiscaal oogpunt is dat slecht. Maar vanuit milieuoogpunt kunnen ze nog

steeds heel wenselijk zijn.” Met name de verpakkingenbelasting kon op weinig steun rekenen. “Een administratieve crime”, zegt Jeroen Lammers, belastingexpert van werkgeversorganisatie VNO-NCW. “Het doel was minder verpakkingen. Maar in de praktijk leidde de heffing tot een prijsverhoging van 1 à 2 cent. Je kunt je afvragen wat het sturende effect daarvan is. Dan kun je hem beter afschaffen of de prijs vier keer hoger maken. Wij kozen voor het eerste, de milieuoorganisaties voor het tweede.” Ook Tweede Kamerlid Stientje van Veldhoven (D66) is niet rouwig om het schrappen van de verpakkingenbelasting. “Je moet altijd het doel voor ogen blijven houden en je niet fixeren op het instrument. Deze belasting kwam slecht uit de evaluatie.”

Overigens is het een “hardnekkig politiek misverstand” dat fiscale vergroening effectief moet zijn vanuit milieuoogpunt, beweerden drie medewerkers van CE Delft jaren geleden in het economenblad ESB. “Dat hoeft niet per se. Het beprijzen van maatschappelijke kosten is, ongeacht de bereikte milieueffecten, maatschappelijk efficiënt omdat alleen op die manier de con-

sumenten een juiste afweging kunnen maken over de hoeveelheid te consumeren milieuvriendelijke goederen.”

Stuurgeld

Grofweg zijn er twee kampen te onderscheiden in ‘belastingenland’. Aan de ene kant van het spectrum staan de *hardcore* fiscalisten, die van mening zijn dat belastingen alleen zijn bedoeld voor de overheid om aan inkomsten te komen, niet meer en niet minder. Daarom moet een fiscaal systeem eenvoudig, solide en fraudebestendig zijn. Aan de andere kant zijn er beleidsmakers, vaak economen, die belastingen niet alleen zien als inkomstenbron maar ook als maatschappelijk ‘stuurgeld’, geschikt om het menselijke gedrag een zwenking te laten maken in een gewenste richting. Vandaar dat vanuit die hoek telkens plannen opduiken om het gedrag van mensen te beïnvloeden: vettaks, kerosinetaks, vliegtaks, kiloknallertaks, enzovoort.

Berucht en beroemd was Willem Vermeend, staatssecretaris van Financiën in een aantal Paarse kabinetten. Voor elk maatschappelijk probleem verzoon hij met zichtbaar genoe- →

→ gen een fiscale maatregel. Zo zag onder meer de regulerende energiebelasting voor kleinverbruikers (ecotaks) het licht. Fiscalisten gruwden van de 'fiscale kerstboom' die Vermeend optuigde – en probeerden hem zo snel mogelijk om te hakken toen de Paarse kabinetten plaats maakten voor die van Balkenende.

Wie belang heeft bij de status quo trapt op de rem, en ziet weinig heil in allerhande milieubelastingen. Lammers van VNO-NCW: "Je moet voorzichtig zijn met belastingen als instrument. Je kunt je afvragen of het veranderen van gedrag middels de fiscus altijd de beste manier is." Zijn tegenhanger, de FNV, daarentegen wil de economie duurzamer maken en heeft daarvoor een batterij belastingen in gedachten: aanpassingen van de energiebelasting, een nieuwe CO₂-heffing, verlagen van niet-duurzame energiesubsidies, een open-ruimteheffing, het belasten van het vliegverkeer en differentiatie in autobelastingen. Mensen reageren nu eenmaal sterker op prijsprikkels dan op voorlichting.

Vleestaks

Van Veldhoven, door Natuurmonumenten twee jaar achter elkaar uitgeroepen tot groenste politicus, ziet een slingerbeweging in de instrumentenmix. "Het gaat er altijd om welke actoren je wilt treffen en welke je wilt ontzien. Voor fiscalisten is houdbaarheid en fraudegevoeligheid belangrijk, economen en beleidsmakers kijken naar manier hoe ze de economie kunnen prikkelen. Je moet steeds de goede combinatie van prikkels kiezen."

Van Veldhoven is van de 'stuurgeld'-school, die belastingen koppelt aan gewenst of ongewenst gedrag. "Zo hebben mensen er invloed op met hun gedrag. Ze kunnen kiezen wat ze met hun geld doen. Wil je vliegen? Prima, maar dan betaal je met een vliegtaks wel extra. Autorijden? Ook goed, maar met een kilometerheffing is dat duurder. Vandaar ook dat we een kiloknallertaks willen. De vleesproductie is zo milieubelastend, dat consumenten de werkelijke kosten moeten betalen. Maar je mag zelf bepalen hoe je je inkomen besteedt."

Van dit soort uitspraken moet Helma Neppéus, Tweede Kamerlid voor de VVD en onder meer oud-belastinginspecteur, weinig

"De fiscus is een breed zwaard, terwijl het politieke doel vaak chirurgisch is"

Jeroen Lammers, VNO-NCW

hebben. "Gebruik belastingen alsjeblieft niet voor van alles! Laatst wilde men suiker belasten; het moet wel een beetje reëel blijven. Kijk naar de vleestaks. Als je iets aan de bio-industrie en de plofkip wilt doen, doe dat dan via voorlichting. Dat heeft effect: zie de toename van het biologische assortiment in supermarkten. De mensen denken er best over na."

En als het dan zo nodig moet, doe het dan in Europees verband. "De belasting op kerosine zal wel weer een keer langs komen. Dat kun je niet alleen in Nederland, daarvoor moet je in Brussel zijn. Daar kan ik me wat bij voorstellen, daar ben ik pragmatisch en realistisch genoeg voor."

Paradox

Er zitten beperkingen aan het sturen met belastingen. De econoom Vollebergh spreekt over een paradox: "Hoe beter ze werken, hoe minder de opbrengsten voor de overheid." Terwijl de houdbaarheid van het fiscale systeem niet in gevaar mag komen. Vandaar dat veel milieubelastingen net niet te hoog zijn, zodat mensen en bedrijven nog lang in hun oude, milieuvriendelijke gedrag kunnen volharden. Vergelijk het met accijnzen op tabak en alcohol: wie drinkt een pilsje minder vanwege de hoge accijns?

Daar komt bij dat burgers vaak geen alternatieven hebben, zegt Lammers van VNO-NCW. "In dat geval drijven milieubelastingen alleen de productiekosten omhoog. Wij zijn niet principieel tegen milieubelastingen, maar ga er terughoudend en voorzichtig mee om. De fiscus is een breed zwaard, terwijl het politieke doel vaak chirurgisch is."

Een andere beperking is dat nationale vergroening van de belastingen in veel gevallen niet effectief is als het buitenland achterblijft met maatregelen. Milieu is een mondiaal collectief goed, dat geen *free riders* kan gebruiken. Volgens de econoom Bas Jacobs, verbonden aan de Erasmus Universiteit, heeft het daarom bijvoorbeeld geen zin een-

zijdig maatregelen te nemen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. "Als Nederland, of het Westen, eenzijdig de vraag naar energie probeert af te remmen, zonder dat andere landen of andere delen van de wereld volgen, dan zakt slechts de wereldmarktprijs van energie totdat de wereldvraag naar energie weer gelijk is aan het aanbod van energie. Het effect van vraagremmende maatregelen op de consumptie van energie zorgt er dan slechts voor dat de CO₂-uitstoot zich verplaatst, maar niet afneemt."

Het - grotendeels falende - Europese systeem van verhandelbare emissierechten, ETS, heeft dat effect: terwijl Europa in snel tempo de-industrialiseert, verplaatst de *productie* zich naar onder meer China. Op papier vermindert de CO₂-uitstoot in de meeste Europese landen. Dat de Europese koolstofconsumptie stijgt door de import van (Chinese) goederen, is een verhaal dat veel beleidsmakers niet vertellen. Het illustreert dat het bedenken van milieubelastingen dansen op een slap koord is. □

Rachelle Klaassen, 25

Afgestudeerd aan de Design Academy
Initiatiefnemer Plantenasiel

Facebook.com/plantenasiel

Waarom Plantenasiel? "De natuur is zo mooi: alles groeit en verandert zonder dat je er veel aan hoeft te doen. In de winkel zien planten er allemaal hetzelfde uit, maar als je ze een tijdje hebt, passen ze zich helemaal aan de ruimte aan. Vaak zijn mensen ze op dat moment juist zat en doen ze de plant weg, terwijl het dan interessant begint te worden. Ik zag regelmatig planten bij het afval staan en dat vond ik zo zonde. Ik dacht: dan kom ik die planten wel bij mensen thuis ophalen. Onbedoeld groeide dat uit tot Plantenasiel."

Mensen kunnen ook planten adopteren.

Wel eens moeilijk afscheid nemen? "Soms is een plant zo fantastisch dat ik hem nog even bij me hou. Maar er komt steeds zoveel binnen dat ik er graag anderen mee blij maak. Laatst bracht iemand honderd planten van haar overleden buurvrouw langs. Bij zo'n telefoontje word ik meteen enthousiast: ik ga ze allemaal opmeten en uitzoeken welke soorten het zijn! Ik ga er nu een mooi boek over maken. Sowiezo fotografeer ik iedere plant. En als mensen dat willen krijgen ze een adoptiebewijs waar ik de plant op heb nagetekend."

Bedenken mensen zich wel eens? "Ja, soms realiseren ze zich pas hoeveel ze zich aan de plant hebben gehecht als het ophaalmoment nadert en hij klaar staat in de gang."

Drijfveer? "We leven in een wegwerpmaatschappij, we raken snel verveeld. Dan is dit in de mode, dan weer dat. Het mooie aan planten is dat ze leven en dus constant veranderen. Als je goed kijkt, hoef je je nooit te vervelen."

"We leven in een wegwerpmaatschappij"

Geen Russen, geen schaliegas

Shell wil in Oekraïne de grootste schaliegasvelden van Europa gaan exploiteren. Toch hoeft Shell niet te verwachten dat de door gascrises getergde bevolking hen als bevrijders binnenhaalt. De Oekraïense onafhankelijkheidsbeweging heeft zijn eigen ideeën over de energievoorziening. Tekst Dirk Janssen Beeld ANP / © Raimond Spekking /

CC-BY-SA-3.0 (via Wikimedia Commons) / iStockphoto

Hebben we schaliegas echt nodig? Frank de Boer van gasboorbedrijf Cuadrilla resources meent van wel. Er is immers slechts één ander alternatief: de Russen. “Als de Nederlandse regering al haar duurzaamheidsdoelstellingen haalt, hebben we in 2020 16 procent hernieuwbare energieopwekking. Dat betekent dat we nog 84 procent nodig hebben uit niet-hernieuwbare bronnen. Dan is de keuze: óf Russisch aardgas, óf schaliegas uit Brabant”, zegt Frank de Boer. “Maar de politiek is erg huiverig voor afhankelijkheid van Rusland.”

Schaliegas als het grote alternatief voor het Kremlin. Rusland staat er om bekend dat ze politieke afwegingen meeweegt in zijn exportbeleid van gas. Zo probeert Rusland in Oekraïne haar invloed te laten voelen door voortdurend te wijzen op de mogelijkheid dat ze het hele land afsluit van aardgas. In precies datzelfde Oekraïne heeft men onlangs de grootste schaliegasvelden van Europa ontdekt. En hoewel de afhankelijkheid van Rusland daar stukken actueler is →

Oekraïne heeft de grootste schaliegasvelden van Europa. – Russisch gas komt via Oekraïne de EU in. – Bij een conflict draaide Rusland in de winter van 2005 de gaskraan dicht, waardoor Oekraïne en delen van Europa in de kou kwamen te zitten – Pavlo Khazan van Friends of the Earth-groep Zeleni Svit.

“We willen geen confrontatie met Shell, maar als ze doorgaan met het breken van onze wetten, doen we er alles aan doen om dit project te stoppen”

→ dan in Nederland, komt het Frank de Boer argument toch niet echt aan. De krachten die destijds het hardst tegen de afhankelijkheid van Russisch gas ageerden, keren zich namelijk nu ook tegen schaliegas.

Proefboringen

Eén van hen is Pavlo Khazan van Zeleni Svit, de Oekraïense partner van Friends of the Earth. Hij was onlangs op uitnodiging van Milieudefensie in Nederland om de aandeelhoudersvergadering van Shell bij te wonen. Shell wil namelijk de Oekraïense schaliegasvelden gaan exploiteren, samen met Chevron.

“In januari 2013 hebben Shell en Chevron een overeenkomst gesloten met de Oekraïense regering”, zegt Khazan. “Meer specifiek met de minister van Energie en Steenkool, Eduard Stravytsky. De overeenkomst stelt hen in staat om de schaliegasvelden van Donetsk, Kharkov, Dnipropetrovsk, Ivano

Frankivsk en Lviv te exploiteren. Voor deze projecten is er nooit een milieueffectrapportage (MER) uitgevoerd en is er nooit ook maar enige inspraakprocedure geweest. De Aarhus Conventie, (het document dat de internationale standaarden voor MER’s bevat en openheid afdwingt over milieu-impact van grote projecten, DJ), is mede opgesteld door de bekende Oekraïense advocate Svitlana Kravchenko en geratificeerd door Oekraïne. Die wordt hier even uit het raam gekieperd.”

Shell voert op dit moment proefboringen uit in Oekraïne. Zeleni Svit krijgt van lokale groepen informatie over deze boringen (zie kaartje). “De modus operandi van Shell is echt bizar”, zegt Pavlo Khazan. “Oekraïne heeft eigenlijk hele goede wetgeving, zeker op milieugebied. Het probleem is dat de wetten nauwelijks worden toegepast. Zonder concreet in te gaan op de proefboringen in Oekraïne zet Shell op hun website welke

chemicaliën ze gebruikt bij het fracken. Voor sommige van deze chemicaliën bestaan er geen wettelijke normen. Onze wet zegt dan dat deze middelen verboden zijn. Maar dat interesseert Shell blijkbaar niet zo. En de lokale overheden kijken de andere kant op.” Wettelijk verplichte studies naar het risico op aardbevingen en drinkwatervervuiling ontbreken ook, want officieel vinden de proefboringen niet eens plaats. Een boorproject dat officieel niet bestaat kun je namelijk ook niet aanvechten. Maar hiermee neemt Shell wel het risico dat corrupte overheden de proefboringen voldoende zullen beschermen, maar daar zouden ze zich nog wel eens stevig in kunnen vergissen.

“Je begrijpt dat Shell zich met dit soort acties niet erg populair maakt bij de Oekraïense bevolking”, zegt Khazan. “Eigenlijk is het hele politieke spectrum het er wel zo’n beetje over eens dat we geen schaliegas willen hebben. De etnische Russen beschouwen het

als een beweging om de macht van Rusland verder te ondermijnen. Dit zijn mensen die alleen Russisch spreken, alleen Russische televisie kijken en vaak ook heilig geloven dat Vladimir Poetin de enige is die hen kan beschermen tegen het Westers imperialisme en de macht van de oligarchen. Dat zijn geen vrienden van Shell. Daar tegenover staan de meer Westers georiënteerde Oekraïense groepen. Die zien op hun beurt hoe de fundamentele onder hun felbevochten Oekraïense wet met voeten worden getreden.”

Wapenfabriek

Zeleni Svit is een van die uitgesproken Oekraïense groepen. Naast milieu is Zeleni Svit altijd actief geweest op het gebied van cultuur. Nog altijd promoot de groep de Oekraïense taal, muziek en andere vormen van cultuur. Ze werken samen met het Laboratorium voor Volkscultuur in de Nationale Universiteit van Dnipropetrovsk, opgezet door Khazan’s grootmoeder Klavdiya Frolova. Pavlo Khazan zelf is naast milieuactivist ook muzikant. Zo gaat dat in Oekraïne. De Oekraïense onafhankelijkheidsbeweging en de milieubeweging zijn door en door met elkaar verweven. De eerste maatschappelijke organisatie die los stond van de Communistische Partij was SOS in Dnipropetrovsk. Het Rode Leger had in die plaats een aantal fabrieken dat zware wapens produceerden,

maar dat was geheim voor de lokale bevolking. Officieel produceerde de industrie van Dnepropetrovsk huishoudelijke artikelen en tractoren, dus niets aan de hand. Alleen lekten er in de praktijk af en toe uranium en andere zware metalen in het drinkwater. Victor Khazan, een theoretisch natuurkundige aan de universiteit van Dnipropetrovsk, richtte SOS op om de vervuiling van Dnipropetrovsk door de militaire industrie aan te vechten.

Pavlo Khazan is zijn zoon, en kan zich de bezoeken van de KGB en andere pesterijen van de Sovjetregering nog herinneren. “Ik was een kind in die jaren, maar mijn vader, oudere collega’s in Zeleni Svit en bekende milieuactivisten als Yuri Sherbak en Natalia Preobrazhenska stonden letterlijk aan de wieg van de Oekraïense democratie”, vertelt Pavlo Khazan. “De Oekraïense grondwet ademt de geest van onafhankelijkheid net zo goed als die van duurzaamheid. Onze milieuwetgeving is een van de beste ter wereld, als ze maar zou worden toegepast.”

In de Oekraïense milieubeweging lopen thema’s als nationale onafhankelijkheid, openbaarheid van bestuur, het behoud van natuurlijke rijkdommen en duurzaamheid moeiteloos in elkaar over. De massale verontwaardiging over de manier waarop Moskou de kernramp in Tsjernobyl in 1986 onder het tapijt probeerde te vegen, luidde

het begin in van een massale volksbeweging op al deze thema’s. Ook in andere Oost-Europese landen, maar in Oekraïne waarschijnlijk het heftigst. Zeleni Svit doet sinds haar oprichting in 1988 – naar aanleiding van Tsjernobyl – onderzoek naar alternatieven voor de energievoorziening van Oekraïne en het verwerken van afval.

Gasconflict

De reden dat de Oekraïense milieuwetgeving in kasten ligt te verstoffen, terwijl Shell ongestoord chemicaliën de bodem in kan pompen, is corruptie. Politici zijn in Oekraïne te koop. “Je ziet het al meteen bij het gasconflict met Rusland”, zegt Pavlo Khazan. “Heb je je ooit afgevraagd waarom dit überhaupt een zaak van de regering is? Het slaat toch nergens op dat onze regering voor het hele land gas gaat inkopen? In een normaal land is dat gewoon een privézaak. Dan bepaalt een bedrijf waar hij zijn energie vandaan haalt en kies je als huishouden je energieleverancier. De enige reden dat de politiek hier bovenop zit is dat alle politici er een persoonlijk belang bij hebben. Elke politicus is verbonden een gasbedrijf. Zoals Vladimir Poetin onlosmakelijk verbonden is met Gazprom, zo zit Yanukovich aan de Oekraïense tegenhanger Naftogazukraine vast. Yulia Timoshenko en Victor Yushenko zitten in vergelijkbare constructies.”

“Onze milieuwetgeving is een van de beste ter wereld, als ze maar zou worden toegepast”

“Elke politicus is verbonden aan een gasbedrijf”

Yulia Tymoshenko tekende in 2009 een controversieel gascontract met Vladimir Poetin. Ze zit momenteel in de gevangenis voor misbruik van haar positie.

→ Tymoshenko trad in 2005 aan als eerste vrouwelijke premier van Oekraïne en is – mede dankzij haar opvallende haardracht vol creatief vlechtwerk – het boegbeeld van de Oranjerevolutie in datzelfde jaar. “Het idee achter de Oranjerevolutie is dat we eindelijk eens de Oekraïense wet zouden gaan handhaven”, zegt Pavlo Khazan. “Maar zodra Tymoshenko en Yushenko aan de macht kwamen, bleken ze niets meer dan verlengstukken van grote gasbedrijven.” Tymoshenko zit nu in de gevangenis, omdat ze verantwoordelijk is voor de huidige gasdeal met Rusland. Deze is erg slecht uitgekapt voor de Oekraïense bevolking, maar heeft haar persoonlijk geen windeieren gelegd. Rusland probeert Oekraïne sinds haar onafhankelijkheid in 1991 een “marktconforme” prijs voor haar aardgas te laten betalen. De huidige gasprijs in Oekraïne is nu – dankzij Tymoshenko – 420 dollar per duizend kubieke meter. Dat is de hoogste prijs van heel Europa. Met de marktconforme groeten van Vladimir Poetin. De Oekraïense regering is natuurlijk niet bijzonder enthousiast over deze prijs. In de winter van 2008 leidde dit conflict over de prijs van gas er toe dat Poetin de gastoevoer naar Oekraïne stop zette. Het hele land kwam per 1 januari 2009 in de kou te zitten.

Sovjetcultuur

Pavlo Khazan denkt dat die hele situatie niet nodig is geweest. “Puur politiek”, zegt hij. “Oekraïne heeft helemaal geen Russisch gas nodig.” Volgens studies van Zelenyi Svit heeft Oekraïne genoeg eigen gasreserves om de eigen bevolking warm te houden. “Oekraïne heeft altijd goedkoop gas uit Rusland kunnen krijgen, dus is er nooit enige prikkel geweest om efficiënt met gas om te gaan”, zegt Pavlo Khazan. “Nog altijd verwarmen we onze huizen met centrale stadsverwar-

ming uit de Sovjet-Unie. Grote bovengrondse buizen vervoeren hete lucht en blazen die de oude woontorens in. Alleen in het transport gaat al 60 procent van de warmte verloren. Dan is het midden in de winter 30 graden in huis. En dan zetten mensen een raam open om het wat frisser te maken. Met die oude Sovjetcultuur moeten we breken. Als we dat doen kunnen we prima in onze eigen gasbehoefte voorzien. Buitenlands gas is dan alleen nog maar nodig voor de industrie. En die moeten gewoon zelf kunnen bepalen waar ze hun energie vandaan halen.” De industrie in Oekraïne ziet zich tegenwoordig genoodzaakt om over energie na te denken. Steenkool en elektriciteit worden populairder, en de modernisering gaat erg hard. “Vooral de voedselindustrie is veel efficiënter gaan werken”, zegt Pavlo Khazan. Zelenyi Svit doet al sinds de jaren '90 onderzoek naar alternatieve energie, en is een gevestigde naam op dit gebied. In een samenwerking met de lokale overheid van Dnipropetrovsk heeft Zelenyi Svit een aantal pilotprojecten uitgevoerd in kleuterscholen. Zonnecollectoren en betere isolatie maken deze scholen nu zodanig efficiënt dat de oude stadsverwarming nauwelijks nog nodig is. De kleuterschool merkt daar verder weinig van, maar de lokale overheid betaalt nu een lagere gasrekening. “We voeren nog steeds dezelfde onafhankelijkheidsstrijd. Ons alternatief voor een grote logge Sovjetunie die alles centraal regelt is een onafhankelijk Oekraïne. Ons alternatief voor een grote logge stadsverwarming uit 1950, die aan alle kanten lekt, is een gedecentraliseerd verwarmingssysteem en goede, moderne isolatie”, zegt Pavlo Khazan.

Onafhankelijkheid

De regering in Oekraïne voert nu aan dat schaliegas van Shell en Chevron het enige

realistische alternatief is voor gas uit Rusland. Maar in Oekraïne is dat argument eigenlijk nauwelijks geloofwaardig. Allereerst omdat het de voortrekkers van de Oekraïense onafhankelijkheid als Russische agenten probeert weg te zetten. Ten tweede omdat onafhankelijkheid en duurzaamheid sterk met elkaar verbonden zijn. Regeringen en gasbedrijven hebben hun geloofwaardigheid in zijn algemeenheid wel een beetje verloren bij de bevolking.

“Dit idee van zelfvoorzienendheid en duurzaamheid is zo verweven met het idee dat we ons los willen maken van Rusland”, zegt Pavlo Khazan, “dat bijna niemand begrijpt wat Shell hier nu komt doen. Het klinkt voor de meeste van ons gewoon alsof ze de lacune van Gazprom proberen op te vullen. En het hele idee waarop ons land gebouwd is, is nu juist dat we dat niet nodig hebben.”

En dat is ook Pavlo's boodschap aan de aandeelhouders van Shell. Dat Oekraïne zijn onafhankelijkheid niet zomaar uit handen geeft. “Ik heb Shell-directeur Peter Voser persoonlijk gesproken, en mijn boodschap aan hem is dat hij niet zomaar over de Oekraïners heen kan walsen. We willen geen confrontatie met Shell. Maar als ze doorgaan met het breken van onze wetten en het spelen met de levens van onze mensen, zullen we er alles aan doen om dit project te stoppen. En dat zou betekenen dat al hun investeringen waardeloos zijn. Dit is ons land en dat zullen we beschermen. Dus ik stel voor dat Shell eens rustig begint met een MER, een risicoanalyse en een fatsoenlijk maatschappelijk debat. Laat lokale en internationale wetenschappers eerst eens onderzoek doen, en laat ze volledige openheid geven over welke chemicaliën ze gebruiken. En laat dan de Oekraïners beslissen of ze deze technologie willen hebben. Ik verwacht dat Shell dan weer naar huis kan.” □

Daniël Westhoek, 28

Zzp'er in de ICT, partime geschiedenisdocent, fractievoorzitter SP Zoetermeer
Realisator en webmaster ruilboek.nl

Waarom een ruilsite? “Het was het idee van de moeder van een oude vriend van me: mevrouw Verhaar. Inmiddels is ze in de zestig. Ze wist niet goed wat ze moest met de boeken die ze had gelezen en niet meer wilde bewaren. Niemand heeft er wat aan als ze staan te verstoffen in de boekenkast en als je ze wegbrengt heb jij er verder niets aan. Het idee van ruilboek.nl is dat iedereen erbij wint. Zij en haar zoon hebben mij gevraagd of ik een systeem kon bedenken en dat ook wilde uitvoeren, dus dat heb ik gedaan.”

Wat sprak je er in aan? “Dat je een platform biedt waar mensen elkaar zonder tussenkomst kunnen ontmoeten. Af en toe moet ik als scheidsrechter wat problemen oplossen, maar dat is sporadisch. Van meet af aan was duidelijk dat het gratis moest zijn. Dat we mensen stimuleren om hun boeken een volgend leven te geven is voor mij voldoende genoeg. Dat we zonder marketingbudget toch 2500 leden hebben, hadden we nooit verwacht. Heel mooi.”

Hoe werkt het? “Omdat niet iedereen van dezelfde boeken houdt, is er een puntenstelsel. Wanneer iemand een boek op de website plaatst en dit wordt door iemand anders aangevraagd, dan krijgt de aanbieder een punt. Daarmee kan deze zelf weer een boek bij iemand anders aanvragen.”

Gebruik je de site zelf veel? “Niet actief: ik heb veel geschiedenisboeken en die gebruik ik regelmatig in de klas, dus die wil ik niet kwijt. Lezen doe ik om te leren.”

“Op deze manier krijgt een boek meerdere levens”

Méér graag!

Je hebt het in deze kolommen al vaker gelezen: onze fixatie op economische groei wordt nog eens onze ondergang. Nu al zorgt het voor milieuvervuiling, ecologische degradatie, klimaatverandering en ziekte en armoede in grote delen van de wereld. Toch erkennen ook mensen die inzien dat we niet almaar door kunnen groeien, dat stoppen met groeien in het huidige economische stelsel lastig, zo niet onmogelijk is. Financiële markten storten in, bedrijven gaan failliet, de werkloosheid neemt toe en grote groepen mensen zullen in armoede vervallen. Dat wil niemand op z'n geweten hebben. Dus wat te doen?

In de door PvdD-Kamerlid Marianne Thieme samengestelde bundel *Méér* zoeken een vijftiental wetenschappers naar mogelijke uitwegen en oplossingen. Voor eenieder die deze discussie al langer volgt, zijn de meeste bijdragen gesneden koek. Nogmaals wordt aangetoond dat schoon water schaars wordt, fosfaat en olie opraken, het klimaat dramatisch verandert en de biodiversiteit snel afneemt.

Ook de oplossingen zijn allerminst nieuw. Ecologe Louise Vet pleit voor een circulaire economie, transitieprofessor Jan Rotmans voor een transitie naar een groene economie, antropologe Leida Rijnhout voor een herverdeling van rijk naar arm, econoom Arjo Klamer voor minder economie en meer maatschappij en milieueconoom Jeroen van den Bergh voor het loslaten van de fixatie op het Bruto Nationaal Product omdat dit geen goede graadmeter is voor welvaart.

Allemaal goede ideeën, maar hoe vertalen we dit in ander beleid? Daarvan worden in de diverse bijdragen voorbeelden genoemd. Zoals de verschuiving van belasting op arbeid naar belasting op grondstoffen of op 'onttrokken waarde', een financieel systeem dat de economie dient in plaats van andersom, en het stoppen met het meten van het BNP, of in ieder geval zorgen voor andere welvaartsindicatoren. Het is zeker een goed idee om veel van deze maatregelen zo snel mogelijk in te voeren. Maar, zo vraag ik me af, wat is de meerwaarde van deze bundel, die nog wel de naam *Méér* mee heeft gekregen?

Ook Thieme zelf komt in haar afsluitende hoofdstuk niet met een nieuwe visie of groots plan. "Er is dringend behoefte aan nieuwe inzichten", schrijft ze, maar juist die mis ik in dit boek. Misschien dat ze nieuw zijn voor haar collega's in de Kamer. Voor deze drukbezette mensen is het fijn dat deze bundel alle bezwaren tegen het groeidenken en een aantal mogelijke oplossingen bij elkaar heeft gezet. Nog mooier zou zijn als ze dit boek lezen en ter harte nemen, geobsedeerd als ze zijn door het groeidenken en de ramingen van het Centraal Planbureau. Zelf had ik echter wel wat méér gelust.

Freek Kallenberg

Méér, Marianne Thieme (red.). Nicolaas Pierson Foundation en Uitgeverij Jan van Arkel, 2013. ISBN 978-90-6224-525-3. Gebonden 192 pagina's. Prijs €14,95

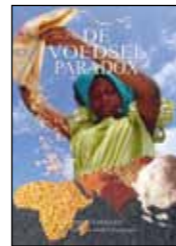

PUBLICATIES

Voedelparadox

Waarom lijden er in de wereld veel mensen honger terwijl er meer dan genoeg voedsel wordt verbouwd om iedereen dagelijks een gezonde maaltijd te bezorgen? In *De Voedelparadox* zoeken veertien filosofen, economen, wetenschappers en veldwerkers antwoord op deze vraag en geven een aanzet voor oplossingen. Zoals voedsel voor mensen voorrang geven op voedsel voor grootschalige veeteelt en biobrandstoffen. Het tegengaan van massale voedselverspilling, de allerarmsten toegang geven tot land en door de ontwikkeling van lokale voedselvoorzieningen en gemeenschapszinnig.

De Voedelparadox, John Habets & Henk Gloudemans (red.), Stichting WereldDelen, 2013. ISBN 978-90-820608-0-5. Pag 196. Prijs €14,95. www.werelddelen.nl

De vloek van olie

In *Olie op water*, de roman van de meermaals bekroonde Nigeriaanse dichter en schrijver Helon Habila gaan twee journalisten op zoek naar de ontvoerde vrouw van een Britse petrochemicus die werkt voor een niet nader genoemd buitenlands oliebedrijf. De vrouw is in handen van rebellen die losgeld voor haar eisen. De beklemmende tocht is voor beide journalisten zowel een confrontatie met zichzelf als met de rampzalige gevolgen van de oliewinning in Nigeria.

Zowel de oliebedrijven, corrupte politici als de rebellen komen er niet best van af. De gewone bevolking is het slachtoffer. Een aangrijpend boek.

Olie op water, Helon Habila. Nieuw Amsterdam, 2013. ISBN 978-90-46813-37-9. Pag 256. Prijs: €19,50

Elektrische auto

Volgens Rijkert Knoppers vindt er een stille revolutie plaats binnen de auto-industrie waar steeds meer elektrische modellen van de band rollen. Maar wat weten we eigenlijk van de elektrische auto? Hoe werkt het en wat vraagt het? En rijden we straks op elektriciteit uit accu's of leveren brandstofcellen de benodigde stroom? Net als de benzineauto zal ook de elektrische auto zijn stempel drukken op de indeling van ons land en de wijze waarop wij kijken naar mobiliteit. Van laadstations tot actieradius, van accu's tot brandstofcel, dit boek behandelt alle facetten van het ontstaan, de ontwikkeling en de toekomst van de elektrische auto in Nederland en daarbuiten.

Rijden onder Spanning. Rijkert Knoppers. Uitgeverij Siemens, 2013, ISBN 978-94-90758-03-5. Pag 176. Prijs € 24,95

Foto: Disney

DVD

Chimpanzee

Natuurdocumentaires die bedoeld zijn voor het hele gezin liggen niet voor het oprapen. Ook de kas-kraaker *Chimpanzee* was er bijna niet geweest. Na twee jaar filmen overleed de moeder van Oscar, het jonge hoofdpersonage, namelijk. Meestal worden wezen door vrouwtjes aan hun lot overgelaten en sterven ze. Maar in dit geval gebeurde er iets uitzonderlijks: het alfamannetje van de groep ontfermt zich over het jong. Prachtig materiaal, voor zowel de betrokken wetenschappers als het publiek. Producent Disney schonk een gedeelte van de opbrengsten van het openingsweekend aan het instituut van Jane Goodall. **Chimpanzee, te koop in de (web)winkels.**

TELEVISIE

Human Planet

Zomertijd, de tijd van de eeuwige herhalingen op televisie. Soms is dat onverwacht fijn, zoals in het geval van *Human Planet*. In plaats van de serie over acht weken uit te smeren, worden alle acht afleveringen er, lekker compact, in twee weken doorheen gejaagd. Onderwerp van deze BBC-

Foto: Timothy Allen/BBC

productie is dit keer nadrukkelijk de relatie van de mens met de natuur. We zien volkeren uit de hele wereld die zich op een bijzondere manier aan hun leefmilieu hebben aangepast, waarbij de wetten van de natuur een belangrijke rol spelen in hun tradities en rituelen. De laatste aflevering richt zich op de stad. De uitdaging is om ook hier genoeg plekken te creëren voor natuur. **Human Planet, 23 t/m 26 juli en 5 t/m 8 augustus, 17.40 uur, Nederland 2.**

DVD

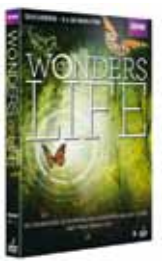
Planet Ocean

Wie van een filmende fotograaf verwacht dat die zijn verhaal zo veel mogelijk in subtiele, liefst poëtische beelden vertelt is bij Yann Arthus-Bertrand (o.a. tv-serie *Earth From Above* en grootschalig filmproject *Home*) aan het verkeerde adres. Leven en werk zijn gewijd aan één missie: het onder de aandacht brengen van het milieu. Met zijn stichting GoodPlanet ontwikkelt hij verschillende projecten die gratis beschikbaar zijn voor ngo's, non-profitorganisaties en scholen. Begin juni kwam het door hem en Michael Pitiot geregisseerde *Planet Ocean* uit op dvd. Visueel zit het wel snor met deze als natuurdocumentaire aangeprezen film, maar de makers willen meer. Niet alleen speelt de rol van de mens in het verstoren van het delicate evenwicht een cruciale rol, ook eventuele oplossingen hiervoor passeren de revue. Voor sommige kijkers komt dit onverwacht, zo blijkt uit geïrriteerde reacties op internet. U bent gewaarschuwd! **Planet Ocean, te koop in de (web)winkels.**

Foto: Hugues Vitry

ACTIE
5 x Wonders of Life!

DVD

Wonders of Life

Maar weinig wetenschappers hebben het talent om de fascinatie voor hun vakgebied op een groot publiek over te brengen. Professor Brian Cox (deeltjesfysicus bij o.a. het Zwitserse CERN maar ook kortstondig popster volgens Wikipedia) is zo iemand. Voor de BBC maakte hij de succesvolle televisieseries *Wonders of the Solar System*, *Wonders of the Universe* en *Wonders of Life*. De laatste is nu uit op dvd. In vijf afleveringen ontrafelt Cox de geheimen van leven, van de chromosomendans tijdens de celdeling tot de elektriciteitsvonk die een spier doet bewegen. In Zuidoost-Azië onderzoekt hij hoe 3,7 miljard jaar geleden leven heeft kunnen ontstaan, in Afrika bespreekt hij de evolutie en de oorsprong van de zintuigen, in Zuid-Afrika en Madagascar onderzoekt hij hoe levenloze kosmos zoveel complexe levensvormen kan voortbrengen, in Australië hoe de grootte van ieder levend wezen zijn overlevingskansen bepaalt en in Mexico welke aspecten de aarde tot een 'thuis' voor allerlei leven maken. **Wonders of Life, 2 dvd's, te koop in de (web)winkels.**

Maak kans op een dubbeldvd! Schrijf naar redactie@downtoearth-magazine.nl of postbus 19199, 1000 GD Amsterdam, o.v.v. 'Wonders of Life' plus uw naam en adres.

BIOSCOOP

Die Wand

Zelden is de cast van een speelfilm zo klein als die van *Die Wand*. Deze verfilming van de gelijknamige bestseller van de Oostenrijker Marlen Haushofer gaat over één vrouw, gespeeld door Martina Gedeck (*Das Leben der Anderen*, *Der Baader Meinhof Complex*). Tijdens een weekendje in een berg hut in een sprookjesachtige vallei blijven haar reisgenoten weg nadat ze inkopen gingen doen in het dorp. De naamloze vrouw blijft achter met hun hond. Als ze op onderzoek uitgaat, blijkt dat zij door een mysterieuze glazen muur worden afgesloten van de rest van de wereld. Terwijl de seizoenen langzaam in elkaar overgaan zien we hoe zij, samen met de hond, een kat en een zwangere koe, probeert te overleven. Als de proviand op is, moet de vrouw zelf voor eten zorgen. Na verloop van tijd begint ze een dagboek, fragmenten ervan zijn in voice-over te horen. Hierin filosofeert ze over eenzaamheid, het leven en de plek van de mens in de natuur. **Die Wand, nu in de bioscopen.**

Weg met die Wob. Of juist niet?

In de vorige aflevering van *Down to Earth* vroeg ik u wanneer u voor het laatst hebt 'gewobt'. Kort daarna brandde een discussie los of de Wet openbaarheid van bestuur niet moet worden afgeschaft. Er zouden op dit moment jaarlijks zo'n tweeduizend serieuze Wob-verzoeken worden ingediend. Op 17 miljoen inwoners is dat een niet al te hoog aantal. Maar mede door de invoering van de Wet dwangsom wegens niet tijdig beslissen, zou er daarnaast opeens een grote vlucht zijn gekomen van kansloze Wob-verzoeken – jaarlijks maar liefst 20 tot 30 duizend – in de hoop dat de overheid niet op tijd beslist. Uiteindelijk kan dat leiden tot een dwangsom van €1.260,00. Kassa dus.

Of er inderdaad sprake is van zo veel Wob-verzoeken gericht op de dwangsom, waag ik te betwijfelen. En als er een kern van waarheid in zit, dan zouden de ambtenaren in kwestie zich wellicht eens achter hun oren moeten krabben.

Er schijnt namelijk geen land ter wereld te zijn waar een dusdanig ruime termijn geldt als in Nederland. Daar waar in Zimbabwe (althans volgens *Trouw*, ik ben zelf niet erg bekend met het Zimbabwaans recht) binnen twee weken dient te worden beslist, mogen Nederlandse ambtenaren er vier weken over doen. Met de standaard-uitstelbrief hebben zij zelfs een termijn van acht weken. Daarna moet u de ambtenaar één keer in gebreke stellen en een termijn van twee weken verlenen. Als er na die tien weken nog steeds geen documenten zijn verstrekt, is men een dwangsom verschuldigd. Na nog eens zes weken stilte is het maximum van € 1.260,- bereikt. Kortom, na zestien weken ambtenaarlijk nietsdoen heeft u de jackpot.

Nu zullen er best lastige Wob-verzoeken tussen zitten. Om dan alle stukken bij elkaar te moeten zoeken, zal best intensief zijn. Aan de andere kant is het nu ook niet echt een spoedklus: men heeft tien weken en pas na zestien weken is de maximale dwangsom verbeurd. En horen we niet al tien jaar dat de overheid burgers als 'klant' benadert? Als ik zo met mijn klanten zou omgaan, zou ik de tent wel kunnen sluiten.

Volgens sommigen moet alles openbaar zijn. Anderen willen de Wob juist afschaffen. Een interessante discussie die nog wel even zal doorwoeden. Als u zich ondertussen maar van bewust bent van het systeem. Het gaat vaak traag, maar dan heb je in voorkomend geval ook wat. Het is en blijft een zeer belangrijk systeem om de bestuurlijke informatie boven water te krijgen die uw milieuzak kan doen kantelen. Ik zou dus zeggen, vooral doorgaan.

Mr. R. (Rogier) Hörchner is advocaat bij Hörchner Advocaten te Breda. Hij is gespecialiseerd in omgevingsrecht en strafrecht. Op Twitter is hij actief onder het pseudoniem @afvaladvocaat.

ADVERTENTIES

Revolutionaire Rode bessenbeweging

De revolutie is aan de gang. We gaan van een hiërarchische, centralistische op fossiele brandstoffen gestoelde samenleving, naar decentrale gemeenschappen van netwerken die energie, voedsel en zorg, zelf duurzaam regelen. Zegt professor 'transitiekunde' Jan Rotmans, en die kan het weten: begin jaren tachtig was hij een van de eersten die waarschuwden dat het mis ging met het klimaat. Toen werd hij niet serieus genomen, achteraf kreeg hij gelijk. Dus als Jan het zegt van die revolutie, zal het wel zo zijn.

En ja, het valt empirisch-wetenschappelijk te onderbouwen dat het bijvoorbeeld wemelt van de lokale en regionale voedselclubjes, -bedrijfjes, -groepjes. In de weer met aanleg van stadslandbouwplantages, het organiseren van boergondische maaltijden, workshops worsten draaien van bonte-bentheimer varkens uit de achtertuin, verrukkelijke voedselresten-verwerk-manifestaties, food-forest-experimenten, red-de-bij-acties, bier-van-spelt-brouwerijen en anti-Monsanto-demonstraties. *Food is hot, cool, trendy, leading topic.* Maar zou Jan geen last hebben van zijn groen geteinte wishfull-bril als hij dat 'revolutionair' noemt?

Ik hou het er op dat de veranderprofessor gelijk heeft. De food-movement is de nieuwe sociale beweging van onze tijd. Het gaat om allerlei mensen die op een uiteenlopende manieren bezig zijn met iets cruciaals: de zeggenschap over ons eten terugveroveren. Waarvoor de voedselproductie weer verschuift richting het hart van de samenleving, eco-sociaal verbindend element tussen mensen, met de wereld. Een hoopvolle, krachtige, inspirerende beweging met heel veel energie. Wie doet er mee?

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Lekker Landschap*, *Ik eet dus ik ben* en *Smaakboek Achterhoeks fruit*. Vind hem op www.michielbussink.nl

Rode en zwarte bessen in wijn met panna cotta en gebakken oudewijvenkrumels

Aalbessen zijn lang verwaarloosd fruit in onze keuken. Maar ze doen het van oudsher zo donders goed op onze eigen bodem, vandaar dat ze niet mogen ontbreken in onze beweging, voor rooie revolutie-toetjes.

Benodigheden

- 2 deciliter rode wijn
- 1 kaneelstokje
- 1 laurierblad
- 1 kruidnagel
- 200 gram gemengde rode en zwarte bessen
- 200 gram suiker
- 1 eetlepel maïzena
- 2 deciliter room
- ½ vanillestokje
- 4 deciliter melk
- agar-agar (vegetarisch bindmiddel)
- 3 à 4 plakken oudewijvenkoek
- klont boter

Breng de wijn aan de kook met kaneelstokje, laurierblad, kruidnagel, 100 gram suiker en de bessen. Twintig minuten zachtjes laten koken. Binden met maïzena. Voor de panna cotta: de room opzetten met de rest van de suiker en het gesplitste vanillestokje. Een kwartier zachtjes laten trekken en het vanillestokje eruit vissen. De melk aan de kook brengen, de agar-agar er doorheen roeren, eventjes laten koken en door de vanilleroom roeren. Eventjes laten afkoelen. De bessencompote over vier glazen verdelen. Zodra de room begint te stollen, over de bessen gieten. Ondertussen de plakken oudewijvenkoek verkrumelen en in de boter krokant bakken. Strooi de krumels over de panna cotta.

Recept

Beebox

Je eten direct kopen bij de boer is toch wel erg leuk en lekker. Nu is er een nieuw groentepakket: de Beebox. De box wordt wekelijks geleverd en is er in drie varianten: 'groente&fruit', bevat ook sap en brood, de tweede, de 'gezinsbox' bevat daarbij vlees, eieren en zuivel. En dan is er de 'koksbox', met bijzondere ingrediënten toegevoegd. Lidmaatschap kost per twee personen 25, 30 of 40 euro per week, per vier 40, 50 of 60 euro

per week. De inhoud is voldoende voor minimaal drie maaltijden. Vind meer op thebeebox.nl

Voordelen: Makkelijk. Bij voorkeur biologische seizoensgroentes, en lokaal geproduceerd. Weinig voedselkilometers én als het meezit eko. En thuisbezorgd!

Nadelen: Niet altijd eko dus. Wordt vooralsnog voornamelijk in het midden van het land bezorgd. Per vijftig aanmeldingen wordt ook in andere regio's geleverd. In augustus gaat het concept landelijk.

Eerlijke smartphone

Een prijswinnend concept is het: de FairPhone. De bedenkers van deze smartphone wonnen de ASN Bank Wereldprijs 2011 in de categorie 'eerlijke handel': 10 duizend euro om hun project te realiseren. Nu, twee jaar later, is het zo ver. De voorinschrijving is begonnen. KPN heeft al toegezegd duizend toestellen te willen afnemen. Zelf een fairphone bestellen? www.fairphone.com

Voordelen: De metalen komen uit conflictvrije mijnbouw. Voor de fabriek in China komt een fonds om de werknemers betere lonen en arbeidsomstandigheden te geven. Er komt een innameprogramma voor oude telefoons en er gaat geld naar projecten die e-waste verminderen. Technisch ook prima: 16 gigabyte geheugen, 4.3 inch hd touchscreen, dubbele camera 8 en 1,3 megapixel, Android. Dual SIM, aanpasbaar besturingssysteem, en verwijderbare, dus vervangbare batterijen. Op termijn komt er een transparant kostenoverzicht op de site.

Nadelen: Hij kost €325,-, dat kan voor mensen te veel zijn.

Lease een pak

Jawel, na de lease-a-jeans van MUD konden we er op wachten: je kunt nu ook een pak leasen, bij DutchSpirit, die je misschien nog kent van de duurzame toga. Een pak leasen kost 25 tot 33 euro per maand voor twee jaar en kost dus vanaf 600 euro. Er zit statiegeld van 50 euro op het pak. Voor €4,- per maand extra komt daar een overhemd bij. Na twee jaar kan het pak ingeleverd worden of doorgedragen voor twee maandtermijnen extra.

Voordelen: Klimaatneutraal, FairTrade en circulaire omgang met grondstoffen. De kostuums zijn maatwerk en van wol. De voering is bedrukt met teksten van de universele rechten van mens, dier en planeet. Binnenkort gaat DutchSpirit samen met MUD, van die jeans dus, samenwerken voor een smart-casual lijn.

Nadelen: Wol is een dierlijk product, en ook al wordt er op de website gesteld dat met respect voor natuur, mens en dier wordt geproduceerd, over deze schapen is niets te vinden.

Rijden op water

Begin april presenteerde Hyundai de eerste voor de consument beschikbare waterstofauto in Nederland. Hoewel, de Hyundai ix35 Fuel Cell Electric Vehicle, zoals de auto voluit heet, is eigenlijk een elektrische auto. Het verschil is dat de stroom niet uit een accu komt, maar uit een brandstofcel. Deze zet waterstof en zuurstof om in waterdamp en elektriciteit waarmee de elektromotor wordt aangedreven. Uit de uitlaat komt waterdamp.

Schoner kan niet, zou je denken. Dat hangt er van af. Waterstof komt in vrije vorm niet voor en moet worden gewonnen. Dit gebeurt vooral uit fossiele brandstoffen en daarbij komt veel CO₂ vrij. Niet echt schoon dus. Toch wordt ook in dit geval, als brandstofproductie en verbruik worden meegerekend, ongeveer 50 procent minder CO₂ uitgestoten dan bij een benzinemotor. Maar het kan nog schoner, door waterstof te winnen uit water, met elektriciteit. Tijdens de presentatie toonde transitie-manager Alexander Hablé van het ministerie van Economische Zaken een idyllisch plaatje van een waterstoftankstation omgeven met windmolens, zonnecollectoren op het dak, waar de waterstof ter plekke middels elektrolyse wordt gewonnen. Dit is mede aantrekkelijk omdat zo overtollige energie van zon en wind kan worden opgeslagen als waterstof. Vooral nog is dit echter toekomstmuziek en komt er ook bij elektrolyse CO₂ vrij, zolang de gebruikte stroom niet groen is.

De auto zelf stoot geen CO₂ uit en happen naar fijnstof is er niet bij. Lokaal is de milieuwinst dus groot. Bovendien is hij stil, heel stil. Op het geruis van de banden na hoor je niks. Verder rijdt hij zoals je van een auto van deze omvang en luxe mag verwachten. Voor de liefhebbers: hij gaat in 12,5 seconden van 0 naar 100 km/u en haalt de 160 km/u. Tenminste, dat beweert Hyundai, beide kon ik tijdens mijn korte proefrit door de Arnhemse binnenstad niet uitproberen.

Groot voordeel ten opzichte van gewone elektrische auto's is dat je zeshonderd kilometer kan rijden op een volle tank met 5,6 kilo waterstof. Bovendien duurt tanken maar 4 minuten. Als je een tankstation hebt gevonden althans, want daarvan zijn er nog maar twee in Nederland. Dat gaat volgens Hablé snel veranderen. Geïnteresseerd? Voor €2000,- per maand kun je hem leasen. Ook bij Hyundai begrijpen ze dat dit prijzig is. Ze gokken vooral op zogenaamde 'early adopters'. Pas in 2015 zal de auto in grote getale van de lopende band rollen. Dan kost hij volgens Hyundai slechts 20 procent meer dan een reguliere benzineversie van de ix35, momenteel €24.995.

Freek Kallenberg

Doe het zelf

Ode aan oma

Hoe makkelijk het (soms) ook klinkt om van alles zelf te doen, wie zijn leven écht over de DoeHetZelf-boeg wil gooien ervaart toch vaak een drempel. Hoe hoog die drempel is, hangt van een hoop (praktische) zaken af. En van hoe je tegen dingen aankijkt. Dus ik dacht, laten we het hele DHZ-gebeuren eens door een andere bril bekijken. Wie weet werkt het drempelverlagend.

Meer DHZ-en om je te onttrekken aan de consumptiemaatschappij lijkt heel erg iets van nu. Maar DHZ-en is natuurlijk al zo oud als de weg naar Rome. En zo ver terug hoef je niet eens. Grootmoeders tijd is ver genoeg. Want die grootmoeders (en -vaders) van ons deden heel veel zelf. Gewoon, omdat het niet anders kon.

Koken en bakken, volgens de recepten van hun eigen (groot)moeders. Tuinieren, want wie een stukje grond had moestuinierde zijn eigen avondmaal bij elkaar. In die tuin stonden ook kruiden tegen allerhande ziektes en kwaaltjes, want hoe je die op een natuurlijk wijze kon bestrijden, wisten ze als geen ander. Dat gold ook voor het schoonhouden van het huis en het verwijderen van de meest hardnekkige vlekken. En voor handwerken, of het nou breien, haken, sokken stoppen of borduren was. Ze wisten bovendien dondersgoed hoe je zonder maaltijd-

Nienke Oosterbaan – is auteur van *Fred & Wilma in de Vinexwijk* en geeft ons elk nummer een leuke tip om zelfvoorzienend te leven.

vervangende repen en shakes wat kilo's kon verliezen. En zelfs hoe je een beter figuur kon krijgen zonder botox, snij- of liftwerk. Kortom, wie wat meer wil DHZ-en hoeft alleen maar een voorbeeld te nemen aan zijn eigen grootmoeder.

Misschien met wat aanpassingen aan onze tijd. Want niet alle oma's kookten de sterren van de hemel. Althans, niet naar de smaak van nu (ik herinner me tot pap gekookte paling en sufgesudderde andijvie). Maar 'grootmoeders tijd' is wel een goede houvast. Of zoals de Amerikaanse voedselgoeroe Michael Pollan het zegt: "Eet niets wat uw opoe niet als voedsel zou herkennen." Gaat het om iets anders dan eten, vraag jezelf dan af hoe je grootmoeder dat aangepakt of opgelost zou hebben. Of beter nog, vraag het aan je grootmoeder zelf. Al was het alleen maar om haar waardevolle kennis te behouden.

Helaas heb ik geen grootmoeder meer. En ik zal niet de enige zijn. Gelukkig is er internet, met ook heel wat grootmoeders' wijsheden. Hier een paar suggesties: **Kooktips:** bit.ly/17s4zt4 **Eten bewaren:** bit.ly/17s4Egn **Schoonmaken:** www.goedeschoonmaaktips.nl **Afvallen (en nog veel meer):** www.omaveetraad.nl **Een beter figuur:** bit.ly/12Op4cl **Medicijnen:** www.gezondnu.nl/grootmoeders-tips

CO₂-app voor onderweg

De auto, de trein, hoeveel scheelt dat in CO₂-uitstoot? Deze app maakt met een lopende teller en grafieken van de gedane of bespaarde uitstoot in één oogopslag duidelijk hoe het zit. De app is gebaseerd op cijfers van Milieu Centraal. Voor Android en iPhone. Vind deze en nog veel meer apps op: www.milieucentraal.nl/over-milieu-centraal/apps

Voordelen: Gemakkelijke vorm van bewustwording op het moment van reizen. Resultaten zijn te delen via social media, het kan aanstekelijk werken. Het is mogelijk verschillende types auto's te kiezen.

Nadelen: Alleen voor trein versus auto – bussen, metro's en tram tellen niet mee. Het lijkt heel accuraat, maar het aantal kilometers is bij benadering. Dit is omdat het spoornet en wegennet niet hetzelfde zijn. Kan geen rekening houden met rijstijl.

Oproepen en Agenda

Help mee op onze Kleine Hoefprint ijs festivaltour! Na het succes van Kleine Hoefprint kaas (zie www.kleinehoefprint.nl) gaan we campagne voeren voor oerwoudvrij ijs, een oerwoudvrije Magnum. Gemaakt met regionaal veevoer, in plaats van soja uit Zuid-Amerika. In juni, juli en augustus gaan we Kleine Hoefprint groot maken op festivals en introductiemarkten door het hele land. Help jij een dagje mee op deze zomerse tour? Interesse? Mail naar: doe.mee@milieudedefensie.nl.

29 & 30 juni: Festival Mundial, Tilburg
7 juli: Metropolis, Rotterdam
14 juli: Werfpop, Leiden
10 aug.: Waterpop, Wateringen

Petitie en actie Gezonde Lucht De afgelopen maanden zijn handtekeningen verzameld voor een petitie waarin we de gemeente Amsterdam vragen om meer maatregelen voor verbetering van de luchtkwaliteit. Tekenen kan nog: www.milieudedefensie.nl.

nl/luchtkwaliteit/petitie/amsterdam
We hebben op dit moment bijna 8.000 handtekeningen binnen. Op 27 juni bieden we de handtekeningen aan bij de commissie verkeer van de gemeenteraad. Verkleed als verplegers en verpleegsters, die gezonde lucht uitdelen. Ben jij erbij? Aanmelden en meer informatie: gezondelucht@milieudedefensie.nl. Ook de lucht in Rotterdam is ongezond. Samen met Rotterdammers vragen wij de gemeente om meer maatregelen voor gezonde lucht. Tekenen de petitie op www.milieudedefensie.nl/luchtkwaliteit/petitie/rotterdam

Petitie tegen schaliegas Milieudedefensie en Schaliegasvrij Nederland zijn een petitie tegen schaliegas gestart. Daarin wordt de Tweede Kamer gevraagd geen boringen naar schaliegas toe te staan. Deze vervuilen drinkwater, lucht en landbouwgrond. Ze zijn slecht voor het klimaat en staan de overgang naar duurzame energie in de weg. Ze kunnen leiden tot aard-

bevingen en tasten het landschap aan met boortorens en tankwagens. Tekenen ook! Ga naar: www.milieudedefensie.nl/schaliegas/petitie

Bulderbos onderhoudsdag
In 1994 werd het protestbos tegen de bouw van de vijfde baan van Schiphol aangelegd. Sinds die tijd wordt 'het Bulderbos' onderhouden door een groep enthousiaste vrijwilligers en organiseren ze twee keer per jaar een onderhoudsdag. Op 6 juli vindt weer zo'n dag plaats. Wil je meehelpen met het onderhoud van deze groene oase middenin de polder? Stuur dan een mail aan: bulderbos@milieudedefensie.nl

Milieudefensiedag: Duurzame Economie Op 28 september is er een Milieudefensiedag in Utrecht. Alle leden, donateurs en geïnteresseerden zijn van harte welkom. Dit jaar kijken we naar de duurzame economie; hoe zijn we tot ons

Doe mee!
Kijk voor een actueel activiteitenoverzicht op www.milieudedefensie.nl/doemee

huidige model gekomen en hoe kijken we naar de toekomst? In de volgende *Down to Earth* het volledige programma. Zet 28 september nu alvast in je agenda!

Ledenactiviteit De zomermaanden zijn altijd druk, maar JMA kan het niet laten om ook wat te organiseren. We willen namelijk onze leden bedanken met een speciale activiteit. Hoe? Dat blijft nog even even verrassing, maar het wordt leuk én interessant! Hou je e-mail in de gaten voor een persoonlijke uitnodiging!

Europees Zomerkamp Vier actieve JMA'ers gaan naar het zomerkamp van Young Friends of the Earth Europe naar Noorwegen. Daar maken ze kennis met andere jonge milieuvrijwilligers uit Europa, leren ze over olieboringen op zee en wisselen ze ervaringen uit over actievoeren. Lees elke dag tussen 28 juli en 5 augustus op de JMA blog over hun verhalen: blog.jma.org

Colofon

Down to Earth
Nummer 17, juni 2013

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudedefensie en verschijnt zes maal per jaar. Het blad wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt weer van de Vereniging Milieudedefensie. Wie kopij wil inzenden, wordt verzocht vooraf contact op te nemen met de redactie. Overname van artikelen is mogelijk na overleg met de redactie.

Servicelijn 020 626 26 20 (voor abonnementen, administratie en vragen)

Redactieadres
Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam
T: 020 550 73 74
F: 020 550 73 10
E: redactie@downtoearth-magazine.nl
www.downtoearth-magazine.nl

Redactieraad: Victor van den Belt, Kees van den Bosch, Wyke Smit, Jan Paul van Soest, John Verhoeven
Redactie: Freek Kallenberg, Annemarie Opmeer (hoofd)

Druk: Senefelder Misset, Doetinchem
Dit tijdschrift is gedrukt op Reviva Print (100% kringloop)

Abonnement
Minimaal €35,- per jaar. U bent dan tevens lid van Milieudedefensie. Opzeggingen alleen schriftelijk via de Milieudedefensie Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam. Opzeggen kan tot 1 november voor de eerste helft van het kalenderjaar en tot 1 mei voor de tweede helft van het kalenderjaar.

Advertenties
Tarieven en opgave via Adviesbureau Cadex, Tuin 12, 4307 Oosterland (Zld).
T: 0111 64 33 07. F: 0111 64 40 84.
E: info@cadex.nl

ISSN: 2211-0712

Service | Varia

Slobbe

Gezond

Het regent; het bos is op zijn mooist. Alles in mij schreeuwt om een wandeling tussen de bomen. Maar ik ga naar Den Haag. Het langverwachte advies van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur over de toekomst van ons natuurbeleid is klaar. De staatssecretaris, Sharon Dijksma, neemt het in ontvangst. Met natte haren en regendruppels in mijn ziel sjok ik door de lange gangen van het ministerie. Er worden mooie woorden gesproken over een onderwerp dat mij nauw aan het hart ligt. Natuur en gezondheid.

"Natuur in de dagelijkse omgeving van mensen draagt bij aan gezondheid en welbevinden", lees ik in het advies.

"Natuur in de omgeving leidt tot een beter humeur en een gevoel van vitaliteit."

"Dit is van belang omdat op jaarbasis vier (personen met een partner) tot tien procent (alleenstaanden) last heeft van depressies en angststoornissen."

Er is koffie en thee, bier en wijn. Lange rijen glazen sinasappelsap. Metershoge ramen met uitzicht op de straat. En vogels, vogels in de straten. Het is zo simpel dat natuur gezond is, dat je het bijna over het hoofd ziet. Iedereen weet dat je tot rust komt als je door het bos struint, 's zomers in de zee zwemt of lekker in het gras gaat liggen.

"De intuïtieve kennis van de betekenis van natuur leidde in het verleden bijvoorbeeld tot zomerkampen in natuurgebieden."

Geen revolutionaire taal, zou je zeggen. Toch is het opmerkelijk dat er, binnen het ministerie van Economische Zaken, zo over natuur gepraat wordt. Simpele waarheden hebben het in de lange, smalle gangen van de bureaucratie niet altijd even makkelijk. Wat simpel en vanzelfsprekend is, gedijt slecht in vergaderzalen. Daar is te weinig frisse lucht.

Behalve vandaag.

Ik knik één of twee bekenden toe, spreek mijn waardering voor de teksten uit en glij vervolgens snel de regen in. De bomen van het Haagse bos druppen duizend kleuren bruin en groen. Een snelle fietser schiet voorbij. Twintig meeuwen en een eend kijken me bedremmeld aan.

Ik klem het advies onder mijn regenjas. Blijf een tijdje bij het water staan.

Je hebt van die dagen; er gebeurt van alles, maar van binnen blijft het stil.

Thomas van Slobbe is directeur van Stichting wAarde en thriller-auteur. Elk nummer deelt hij met ons een lichtvoetig verhaal over duurzaamheid.

Illustratie: Renée Gubbels

ADVERTENTIE

Milieudedefensie steunen via uw testament?

Samen met onze leden en donateurs werken wij aan een schone, leefbare en rechtvaardige wereld. U steunt ons misschien al. Daar zijn we u heel dankbaar voor! U kunt ons blijven steunen door Milieudedefensie op te nemen in uw testament. Een bijzondere manier om iets moois na te laten. Ook hoeft er over het deel dat u aan Milieudedefensie schenkt, geen belasting betaald te worden.

We begrijpen dat u goed over uw testament wilt nadenken en daar rustig de tijd voor wilt nemen. Denkt u aan het opnemen van een goed doel of meerdere goede doelen in uw testament? Neem dan vrijblijvend contact met ons op:

- stuur mij de brochure
- bel mij voor een adviesgesprek
- kom bij mij langs om rustig te kunnen praten over de mogelijkheden (wij bellen u om een afspraak te maken)

naam: w/v

adres:

pc en woonplaats:

telefoonnummer:

ik wil het liefst gebeld worden om: uur

Of bel of mail ons: 020 6262 620 service@milieudedefensie.nl

Stuur deze bon op naar:
Milieudedefensie, t.a.v. Hanneke Snuverink,
Antwoordnummer 8391, 1000 RA Amsterdam

Milieudedefensie. Een wereld te winnen.

Zaaien

Traditionele maïsvarianten zijn mooi en lekker divers, maar de huidige wereldvoedselmarkt beweegt de andere kant op: uniformiteit en gentech. Chemie- en zaadgigant Monsanto had waarschijnlijk niet verwacht dat er mensen de straat op zouden gaan om tegen hen te demonstreren. Wereldwijd, op zo'n honderd plaatsen. Aanleiding voor de 'Mars tegen Monsanto' op 25 maart was een nieuwe wet in de VS waarvan een onderdeel producenten van gentech enorme vrijheden geeft. Het gewraakte wetsonderdeel kreeg de bijnaam de 'Monsanto Protection Act', omdat het gentechbedrijven beschermt in geval van risico's van hun gewassen. Zelfs als er rechtszaken of onderzoeken lopen, mag men geen verbod opleggen om te stoppen met de verkoop of teelt. Voor demonstranten in Europa speelde bovendien mee dat er een nieuw EU-voorstel ligt voor een zadenwetgeving, die grote zaadbedrijven met hoog-productieve, uniforme gewassen goed uitkomt, en het lastig maakt om lokale, genetisch diverse gewassen te verbouwen. Monsanto noemde de demonstranten echter 'elitair', en verweet ze in de weg te staan van wereldwijde voedselzekerheid. Het gentechconcern heeft zich tenslotte toch iets aangetrokken van de vijandige sfeer onder consumenten in Europa, en liet weten te stoppen met lobbyen om gentech hier geaccepteerd te krijgen.

Tekst: Annemarie Opmeer. Beeld: 123rf/Kenneth Keifer

Stop schaliegas! Teken de petitie

Schaliegas is één van de meest vervuilende en gevaarlijke energiebronnen. Dit komt door de winningstechniek, het zogeheten 'fracken'. Daarbij wordt gashoudend gesteente opengeboren door onder extreme druk water, zand en chemicaliën in de bodem te injecteren. Dit gaat gepaard met **grote risico's**: vervuiling van bodem, water en landbouw,

sterke belasting van het klimaat en een grote kans op aardbevingen. De baten zijn gering.

We kunnen beter investeren in duurzame energie. En zuiniger omgaan met de bestaande gasvoorraden. Op dit moment wordt in Nederland niet geboord naar schaliegas. Maar dat kan veranderen.

Dit najaar neemt de Tweede Kamer een besluit: wel of geen schaliegasboringen?

Roep de Tweede Kamer op om nee te zeggen tegen schaliegas. Nederland moet een andere kant op, deze boorplannen moeten in de prullenbak! Kom in actie en teken de petitie!

Teken nu op
www.milieudefensie.nl/schaliegas/petitie

